

ნ მ ბ ა თ ი

ერმათა სკაიტსავი

საყოველთაო სურათებიანი

ქ უ რ ნ ა ლ ი

შედაგოგურის დამატებით

(მშობელთა და აღმზრდელთათვის)

2579-1

2165 a (2)

„დღისით და ღამით შეეყენე
სიბავსს ან დაქვცდებინა!“
რუსთაველი.

№ № № VII, VIII და IX

ივლისი, აგვისტო და სექტემბერი.

თბილისი.

ბედაქცევის აღწერის აღმასწავლებლის პატივით, თუშინაშვილის ხსელი № 7

3194

ბ რ ე ჯ მ ა

საქართველოს მთავრობის

დამსახურების

Дозволено цензурою. Тифлисъ, 7 Октября.

სტამბა ი. გ. შელიქოშვილისა.

2512

ნ ა ნ ი ნ ა

აზურჩაშლო კლესის შვილო, შე ჰაწაწინა!
„კრე ტებილად, უდარდელად რამ დაგაძინა?
„დედის ძკერდსა მიგეგნია შენ ტებილი ბინა...“
დაიძინე, კენაცვალე, ნანაჟ-ნანინა!

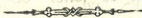
შენ რა იცი, დედა შენი რამ მოაწინა!
თავს გეველება, ნანას დაგძფერს, ძლივს მიგაძინა.
იმ ნანაში შავი ფიქრი არეს მოჭფინა...
დაიძინე, კეთაჟუნე, ნანაჟ-ნანინა!

წენარად გულსე მიგეგნა და მიგაწვინა,
გაკოცა და ფარატინი ზედ მიგაფინა.
ოჯახისა სრუნვამ შენთვის არ მოაცდინა...
დაიძინე, დააცალე, ნანაჟ-ნანინა!

საცა არის, ძამაც მოვა ეანიდამ შინა,
გნახავს, ტებილად გაიღიძებს შოლოდ ძაშინა.
ისე სძირად ბედს ეძღურის, რად გააჩინა...
დაიძინე, მოისჟუნე, ნანაჟ-ნანინა!

გაიხრდები და შეიტეობ ძას ვინ აწვინა,
წუთი-სოფლის სიაძოჟუნე რამ არ აჩვენა.
წიგნს ისწავლი და შესედაჟ, რა გაქვს თვალწინა,
ძანამ ტებილად დაიძინე, ნანაჟ-ნანინა!..

X—X.

გ ა ნ ა გ ა

ბუზი-ბუზილა და უზბაკი-ბუზუნა.

აწინ ბუზი ბუზილით გამოფრინდა სხლიდგან, გაექანა ვარდნარისკენ და იქ ბანჯკელიანი ფუტკარი დაინახა, რომელიც თავის მოძრგვალთ ნეპტრით ვარდის ტბილს წვესსა სწუწნიდა.

— გამძრჯობა, ნათლი ჯან! ასე მიეკება ბუზი ფუტკარსა.

- გაგიძრჯოს!
- აქ რას აკეთებ?
- ვაგროვებ მძსხლას ფიტისა და თაფლისათვის.
- ნეტავი შენ! რაძღენი საქმე გაქვს!.. მე... მე კი

სულ არაფერი!.. ვარ ჩემთვის უდარდელად. დავფრინავ სუფრის ასლო-მასლო და ეველბაფერი ძხათა მძქვს. რასაც კი სახლში შეძობიტანენ: წვესსა, რძესა, ჰურსა, ხორცსა, სუეველბაფრიდამ ჩავიგემრიელებ ჰირსა: ვწუწნი და ვწუწნი ტბილს, ნოყიერს წვესსა და ვიძობ კუქსა. ხანდისხან, თუ მოვასელებ, შენს თაფლსაც არ დავაკლებ სელს; შაქრის ნაძცეცებსაც მივირთმევ... როდესაც გაუძღები, დავიწყოთ ოთანში ნავარდობას, ფრენას, ბუზილს... ჩემ შრომად ის თუ ჩაითვლება, ხანდისხან საკუთარი კლანსებით სიფრიფანა ფრთების

წმინდა რომ მოძინდება სოლძე, თორემ სსვა არაფერი... ეჰ! რა ტებილი ცხოვრება მაქვს!

— ჰო, ბუსო-ბსუილაჲ, შენ ტებილი ცხოვრება გაქვს, მაგრამ მე მაგნაირი ცხოვრება ბეგრად არაფრად მუჭანსიკება. ეუელანი თქვენ გდეჲნიან, გქელაჲვენ ზსცილობენ დედა-ბუდიანად ამოგსოცონ, რომ თქვენი სსსენებელი აღარ იეოს ქუეჲანასე. ობობას ზ კუდიან ჩიტებს თუ გამოადგები საუსმედ, თორემ სსვას არავის. მე კი ეგრე უსარგებლო არა ვარ. ჩემი სანთელი ზ თაფლი ქებულია დედა-მიწასე. მე ქრისტესაც უნთებ სანთელსა და აღამიანსაც უტებობ სსქმელსა; ამიტომ შენსავით არა მდეჲნიან. ზირ-იქით, კოსტა ზ მშენიერს ბაღებში მიდგმენ სკასა ზ მე, ჩემ და-მშებთან ერთად, განუწუჲეტილუ ვმუშაობ. ეჰ, რაღა ბევრი გელაჲარაკო, დობილო! მომშორდი! შენთან საებედოდ ღრო არა მაქვს: ეელამდინ საქმით სსვსე ვარ! მშვიდობით!

სსს... სუძ... სსს... სუძ!..

ტებილი წვენით დატვირთული ფუტბარი იქვე, ასლო მდებარე საფუტბარეში მიჰფრინდა და თაფლ-ფიტის კეთება დაიწყო.

ბსს... ბსუ... ბსს... ბსუ!..

ბუსი შეჰფრინდა კლესის სსსლში, დაასკუჲდა ზატარან ბავჲსს შუბლსე, უბინა ზ დაწვიულა საბრზლო...

მასე ჯანაშვილი.

მ ო ზ ზ ა უ რ ო ბ ა

ოთახში, ქსოვი და ბაღში.

ხლა, ჩემო პატარავ, ჩემ სახლს გაგაცნობ.

წელან ვითხარი, რომ ჩემ სახლს აგურის კედლები აქვს მეთქი. აგური ეწოდება გინასავთ, ძაგრამ, დარწმუნებული ვარ, ეწელამ არ იცით, როგორა კეთდება. აი, თუნდა გიგოს ვკით-

ხათ:—გიგო, რა არის აგური ან როგორ კეთდება?

- აგური? აგური არის... არ ვიცი. შენ კი იცი?
- ვიცი.
- აბა, რა არის?
- მას კარგი, შენ უფრო დაძიებ და მე ვიანებობ,

როგორ კეთდება აგური. ძაგრამ კარგი დარია. მო-
დი წავიდეთ აგურ-ხანებსე. სომ იცი რა არის აგურ-
ხანა? უძთავრესი ნაწილი აგურ-ხანისა არის ქურა,
სადაც სწვენ ან აკეთებენ აგურს; ქურაშივე, აკეთებენ
სხვა-და-სხვა მიწის ჭურჭელს, მაგ.: ლიტრებს, კოკებს,
ჯაბებს, ქოთნებს და სხვ. თუ არ გინახავს, წავიდეთ.
იქვე გინამბობ და შენი თვალითვე დაინახავ, როგორ
აკეთებენ...

გიგოს უხარია. წავიდა ტანთ-ჩანსაცმელად...

— მე ძნათა ვარ, სანდრო, წავიდეთ! დამიჭირა
სელი და გამიუგანა ქუჩაში.

მშენიერი დღვა. მიუდივართ ჩქარის ნაბიჯით.
გიგო მოუსვენრად მკითხება:— მორს არის?...

აი, კიდევ მივედით.

— აბა, რომელია?

— აგურ, ბოლი რომ ამოდის, სომ სედავ?

— ვხედავ.

— ქურიდამ ამოდის ის. შივ გამოუმწვარი აგუ-
რები აწევია და სწვენ... აი, მუშებიც ჩამდვარან ტა-
ლახში და ზელავენ.

ამ ტალახს აგურის გასაკეთებლად ამზადებენ. აგუ-
რი ეველა მიწისა არ გაკეთდება. აგურის მიწას ჭქვიან
თისა. თისა არის მოყვითანო, წებოიანი, რკინა-ნარე-
ვი მიწა & ეველგან ერთნაირი არ არის; ზოგან მსუ-
ქანია, ზოგან კი ქვიშიანი (ქვიშა-ნარევი). აგურის

გასაკუთებლად მსუქანი თინა უქვიშოთ არ გამოდგება. ქვიშა-ნარევი საჭიროა იმისათვის, რომ უკეთ გამოძრეს, არ დაიფშვნას, არ დასქდეს.

ჩვენში აგურს ისე აკეთებენ, როგორც რამდენიმე ასი წლის წინად. აი, ამ ბუძას, როგორც ხედავ, დიდი კეტი უჭირავს ზ მოხიდულ მიწაში ნარევი გორანებს ჰბეგვავს, ფშვნის. მეორე ბუძას ცხრილი დაუდგამს და მიწას ცხრილავს. უფურე, ცხრილს აქვთ რამდენი ქვა — კენჭი და დაუბეგვავი მიწა რჩება! გაუცხრილავი მიწით გაკეთებული აგური ძალე დაიფშვნება, დასქდება, ესე იგი, უფარგისი აგური გამოვა. წყლან ნანასი ბუძები კი ისევე ტალახში დგანან და, რაც ძალა და ღონე აქვთ, შელავენ გაცხრილს, წყალ-ნარევი მიწას. შესედე, ოფლში როგორ იწურებიან...

— განა მხელია ტალახის შელა?

— მხელია, კიგო. არ გასსოვს, რომ ტალახში სიარულით უფრო ძალე დაღლილსარ, ვიდრე მშრალსე. ეს საცოდავი კი მთელი დღე სიცხე-ზაზანა-ქებაში დგას მოუსვენრად; ხან ერთს ფეხს იღებს ტალახიდან დაძძიებულს და შიგვე ფლავს და ხან მეორეს.

— ყველა ბუძობა მხელია, სანდრო?

— არა. ამაზე ბევრად მხელიც არის ზ ადგილიც.

— მერე ისინი როგორ ბუძობენ?

— როგორც ეს. არ გაგოგონია ეს ანდაზა: „გაჭირება მიჩვენე, გაგცეკვას გიჩვენებო?“ რომ

არ იმუშაონ, დღიურ ლუკმას მოკლებულნი იქნებიან და შიშხილით დაისოცებიან. სოკს მოხუცებული დედ-მამა ჭყავს, სოკს წვრილი ძმები და დები, ცოლი ზ წვრილ-შვილი... ერთი მუშა ერთ ოჯახსაც ვაი ვაზლანით არჩენს სოლძე.

— რათა? ფულებს სომ ბევრს იღებენ? მე ძახსოვს, როცა მამა ბაღს აკეთებინებს, სულ იმას იმასის: გამყვლიფეს, რამდენი ფული მიაქვთ ამ შეჩვენებულებსო.

— იმდენს არ იღებენ, რამდენიც საჭიროა ადამიანის ცხოვრებისათვის და, თუ მამასკან გაგიკონია გამყვლიფესო, ალბად, უსუძრია.

— რატომ ბევრს არ იღებენ?

— ჰა, ჰა, ჰა!... კარგი იქნებოდა მეტი მიეცათ მაგრამ არ აძლევენ... ამასე, გიგო, სსა ღროს ვილა-ზარაკოთ, თორემ შინ წასვლა მოგვიკვიანდება და დედა გაგვიჯავრდება.

ჰო, იმას გუებნებოდი, განაგრძო სანდრომ: რიკიანად მოსელილ თისას ისეთი თვისება აქვს, რომ ბევრნაირ შესედულობისა და მოყვანილი ნივთი კეთდება, მაგ. ყარყარა ლიტრა... რა ლამაზად არის გაკეთებული! წამომეყ: აი, ამ ვაკესე აგურს აკეთებენ. ერთს მოაქვს ტალასი, მეორე მიწასედ სდებს ოთხკუთხიან ყაღბს და ავსებს ტალასით; სტეპნის, აწწორებს. აი, მოუსვა შემოდამ სის დანა, აიღო ყაღბი და მიწასე ოთხკუთხი, უეფლან ერთნაირად

სქელი, ლამაზად მოყვანილი ტალახის სისქე დარჩა. აი, გააკეთა მეორე, მესამე, მეოთხე... ორი-სამი დღე ამ სისქის სემო ზირი შრება, მერე გადააბრუნებენ, რომ დანარჩენი მხარეები შეაშრონ და, როცა კარგად გამომშრალი ალინი (გამოუმწვარ აგურს ალინი ჰქვია) იმდენი იქნება, რომ ერთი ქურა აივსოს, მიჰსიდავენ, ჩააწობენ ქურაში & ქვეშიდამ ცეცხლს შეუკეთებენ. რამდენიმე დღე და ღამე უნთია ცეცხლი; ალანი შრება, ძაგრდება, წითლდება... აი, დაფურულა უკანასკნელი ცეცხლის ნაკვერჩხალი... ერთი-ორი დღეც მოიცდიან, რომ ქურა ცოტა განელდეს და მოადგებიან „ზოვოსკები“, ურძები, მუშები... ერთი მუშა ქურაში დგას, მეორე რამდენიმე ნაბიჯსე, მესამე ამის აქეთ, მეოთხეც იქვე... და ამ გვარად აგური, სანამ ქურიდამ „ზოვოსკამდი“ მიაღწევდეს, სუთი-ექვსი კაცის სელს გამოივლის სოლმე.

ესლა წარმოიდგინეთ, რამდენი კაცის სელი, რამდენი. დაგი-დარბაზა, რამდენი ცვლილება გამოუვლია ჩვენ წინ მდებარე აგურს? ერთს მიწა მოუთსრია, მეორეს მოუხიღნია, მესამეს გაუცხრილავს, მეოთხეს აუხელია, მესუთეს ვაღიბში გამოუტარებია; გამშრალა, გადუბრუნ-გადმოუბრუნებიათ; ჯერ ქვეშ ერთად დაუწვევიათ, ქურასთან მიუხიღნიათ; ქურაში ჩაუწვევიათ, იქიდან ამოულაგებიათ და ურემსე დაუწვევიათ... თვითუ-ულს ჩვენს კედელში დატანებულ აგურს ამდენი განსაცდელი გამოუვლია...

აი, ცარიელი ქურბც. უუურე, რანაირად არის
აძენებული! მხოლოდ ოთხ-კუთხივ ატანილი კედლე-
ბია. ეს უჭერო ოთახი ვაუოფილა კუბო-კუბო თა-
ლით ისე, რომ ორი მესამედი ნაწილი სეკით რჩება
და დანარჩენი ერთი მესამედი—ქვევით.

ამ თაღსე აწეობენ აგურს თაგ-თაგ, (არა ბრტყელად)
იმიტომ რომ ცეცხლის სიმსურვალემ ვეკლას კარვად
დაუაროს. კარებს ამოჭკოლავენ სოლმე. სემოდამ გამო-
მწვარ აგურებს დააფარებენ, რომ წვიმამ არ დასაყ-
ლოს და შემდეგ შეუკეთებენ ცეცხლს...

აგურს ვეკლავან ამნაირად არ აკეთებენ. სამსლავარ
ვარეთ, უფრო ვანათლებულ ქვეყნებში, სადაც აგურს
ასჯერ და ათასჯერ მეტი ვასავალი აქვს, ვიდრე აქ,
სადაც ცეცხლის მასალა (ძემა, ნახშირი) აგურსე ძვირია,
სადაც დროს ჩვენსე ძვირად აფასებენ, იქ სსვა-და-სსვა
მაძინებია ვამართული; ცეცხლსა და ორთქლს მოჭედავს
მოძრაობაში ვეკლავ ეს მაძინები. ერთ ადგილს ვაცმა
ჩაყარა მიწა (თიხა), მეორე კუთხიდან ვაღიბში ვამო-
ტარებული, ლამაზად მოყვანილი სუფთა ალინი ვა-
მოდის. დაბეკვა, ვაცსრილვა, ასელა, ვაღიბში ვამო-
ტარება, ესენი ვეკლავ მაძინას უფრო მსწრაფად შეუ-
ძლია. ამგვარმა მაძინებმა ბევრ მუშას მოუკლო ლუ-
კმა ზური... მავრამ ვაჭრული წესი ესეთია: მდიდარი
ამისთვის როდი სწუსს, ოღონდ კი თვითონ ჰქონდეს
მეტი მოკება.

არც ქურებია ვეღა ქვეუებში ერთნარი. ზოგან შემოდამ თაღით წახურული ჭ კომლისა ჭ ორთქლის რამდენიმე ამოსასვლელი ადგილი აქვს, ზოგან თავ-ანდილია (ჩვენშიაც თავ-ანდილი ქურებია), ზოგან კი ოსტატურად მოწუობილი თუჯის სასურავები აქვს; მაგრამ ეს ისე ძვირია, რომ ამით მხოლოდ ის სარგებლობს, ვისაც აგურის გასაკეთებლად ორთქლის ძაშინები უდგას.

გამომწვარ აგურს აკლდება სივრცე, სისქე ჭ სიძიმე. რამდენი უფრო მსუქანია თისა, იმდენი მეტი აკლდება გამოწვაში, რადგან იგი (თისა) მეტად წელიანია და შესდგება ბევრი ისეთი ნაწილებისგან, რომელნიც ალიში მყოფ წელის ორთქლს ასდევნ... რამდენად უფრო მსურვალეა ცეცხლი, იმდენად უფრო აკლდება აგურს სიძიმე და სივრცე. მომეტებული სიმსურვალისაგან თისაში რეული ნიუთნი დნებიან, ერთმანერთს ესაუებიან და, შეძლებისამებრ, ცარიელ ადგილებს იჭერენ (მოიკონეთ ჭაერსე ნალაზარაკევი „ნობათი“-ს წინა ნომრებიდან. ვეღვან და ვეღა ნიუთს აქვს ცარიელი ადგილები, ფორები.) ცოტა მოთმინებაც, გიგო, ჭ აგურსე ლაზარაკს გავათავებთ; წავალთ შინ და ძადიანად სადილს შევქცევით.

ჩემი სახლის ამენების დროს, — მაშინ შენოდენი ვიქნებოდი, — მაძა ჩემს, სსვათა შორის, მოუტანეს ორი ურები აგური, რომელიც უგან დააბრუნა. მეუცხოვად ჭ

ძისესი ვკითხე. მაშამ ამისსნა: უველ აგური როდი ვარგა, შეილო. ერთი ქურიდამ კარგიც გამოვა ბ ცუდიცაო. სოკი გამოძვარი ბ მკარია, სოკი კი გამოუწვალიო. გამოუწვალი მალე იტყვრება და მკვიდრი შენობა არ ვაკეთებო.

— ერთ ქურბში სხვა-და-სხვა ნაირი აგური რად გამოდის? სომ ერთად აწვია და იწვის?

— რა მოუთმენელი ხარ, გიგო! ესლავე ავისსნი ძისესს. შამდურსე აკებული და ცეცხლსე შემწვარი მწვადი სომ გიგეძია?..

— როგორ არა: გუშინაც არა გექონდა?..

— ჰო, მართლა, მალიან კარგი. შერე არ შენიშნე, რომ კარედამ უფრო შემწვარი იყო? ეს მიტომ, რომ კარე-პირი შიგნითსე უფრო ახლო ყოფილა ცეცხლთან.

— ჰო...ო...ო! დედა ჩემი გაუჯავრდა კიდევ მალსასა: რატომ კარგად არ შევიწვავსო: კარედამ და გისრბავს და შიგნით კი უძიაო...

— მალსასა ჯერ პატარა და იმის ბრალი როდია, რომ მწვადის შეწვა არ იცის: უველაფერს სწავლა უნდა. ალბად, ბერი ნაღვერდელი ყოფილა, სორცი შამდურსე სქლად აუკა და ცეცხლსე ახლოს სჭერია. რასაკვირველია, ცეცხლთან ახლოს სქელ სორცს პირი უფრო შეეწვის. მალსასა კი ჰკონებია სულ შეიწვაო...

აგრეთვე აგურის გამოწვასაც ოსტატობა უნდა, თუძცა, რაც უნდა კარგი ოსტატი იყოს, ჩვენებურ ქურებსი ისე ვერ გამოწვავს, რომ ცოტა გამოუწვა-ვი არ დარჩეს. რაც ცუცსლთან ასლოა და ქურანს შუა აწვივა, ისინი კარგა გამოიწვის და დანარჩენი კი არა. ათას გამომწვარ აგურიდამ შვიდასიდამ რუასს ორმოც-და-ათამდე კარგად გამომწვარი გამოდის. კარ-გია აგური. თუ არა, შეიტყობს შემდეგის ნიშნებით: უნდა იყოს ძაგარი, რომ გადატან-გადმოტანაში არ დაიბტვრეს და სიმძიყე აიტანოს; ერთხანირად და ერთ სისქედ იყოს გაკეთებული, რომ კედლების აშენებაში ერთმანერთს მიუწეოთ; უნდა იყოს ძალიან გამომძრ-ლი და გამომწვარი, რომ წყალი არ შეისვას; ძმძიყე არ იყოს. ეგელა ამახებისათვის საჭიროა: კარგად ასე-ლილი და მოძსადებული თისა, კარგად მოყალიბება, ალისის კარგად გამომშრობა და ერთხანირად დავვა...

... ნახევარ საათსე შინ ვიყავით და ძადიანად ს-დილს შევეცცეოდით. გიგო მოჭევა ტიკტიკს. ეგელა ნახული და გავონილი უამბო დედან ზ თავის ჰატ-რან დას. ნიჭიერი ემაწვილია გიგო, მესსიერებაც კარ-გი ჰქონია...

საღამოსე კარეთ ვიჯექი და ჩაის ვსვამდი... გა-ვითავე, გიგო კი არსად სწნდა.

— გიგო! გიგო!...
არ მიგონებს.

ჩვედი ესოში, მივედი ესოს ბოლოს ღ იქ ჩვე-
ნი გიგო... წარმოიდგინეთ, რას ვხედავ? ჩვენ გიგოს
მოუგროვია თავის ტოლს ეძაწვილები და აგურებს
აკეთებენ. მოუგროვებინათ მიწა, წვალი დაესნათ ღ
ტალახს სჭელეტდენ; სხვები ხელებით, გიგოს კი
ფესსაცმელები გაესადნა ღ ტიტველს ფეხებით ჩამდგა-
რიყო ტალახში ღ შელდა. ჭარხალსავით გაწითლე-
ბოდა ზირის სასე, ხვითქი გადმოხდიოდა, ოფლში
იწურებოდა: დაღლილიყო, მაგრამ იმახედ სრულებით
არ ჭფიქრობდა... მეორე ეძაწვილს, რასაკვირველია,
გიგოს ოსტატობით, გაეკეთებინა რამდენიმე ალისი.
ვალბად „სარდინკის“ კოლოფს სძარობდენ. გიგო
ძლივს ავიუვანე ოთანში...

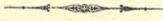
— ბუშა, ბუშა!.. წადი ტალახში ჩაწექ, შე უძესა-
ვსო, შენა!.. სირცხვილი არ არის? უჯავრდებოდა დე-
და: დღეს შენ უჩაიოთ დარჩი!

— ბუშას მიძახი, განა ბუშა არ ვარჯა? ჭკითსა დე-
დას გიგომ: კაცი არ არის?... ა? სახდრო? მოძიბრუნ-
და შე და მოჭევა ტირილს...

— როგორ არა, გიგო: ბუშა ისეთივე ადამიანია,
როგორც შე და შენ...

— მაშ დედა რად მიჯავრდება? სომ არა დამძა-
ვებია რა?...

— კარგი, დამძვიდდი: დედა გესუძრებოდა.
შენი მეგობარი ანა.

ჭონის შაბირდი *)

(ბუბის ნახმობი)

I

მ რომ პატარა ვიყავი, ჩემმა მშობლებმა სკოლაში მიმაბარეს. იქ რამდენსამე ხანს დაერჩი. ჩემი მასწავლებელი ძალიან კარგი კაცი იყო, ყველას კარგად ასწავლიდა; ყოველთვის იმას სცილილობდა „შაგირდი ოსტატს სჯობნებოდა“. მაგრამ, მართალი გითხრათ, მე საშინელი ცულქი და ცუდლუტი ვიყავი: არც ჩემი მასწავლებლის დარიგება მესმოდა და არც წიგნი და გაკვეთილები მიყვარდა. შოველთვის ჩემს ტოლებში თამაშობა მაგონდებოდა: „თვალ-ხუჭინა“, „ძერა-დილია“, „ბურთობა“, „კეკე-მალულა“, „ქუდი-დავლა“, „ჩილიკა-ჯოხი“, „ასკინკილა“ და სხვ... ღრო კი მიფრინავდა და ნაცვლად წერა-კითხვის სწავლისა მე სულ ცუდლუტობას და თამაშობას ვეჩვევოდი.

ჩემი მშობლები ერთობ მიწყობოდნენ; ახლ იმას მეუბნებოდნენ: კარგად ისწავლე, გაიზრდები—გამოგადგებაო; ამ დროში უსწავლელი კაცი ვერ გამოდგებაო... მე იმათ დარიგებას უფრს არ ეუგდებდი. ჩემს მშობლებზე უარესად ჩემი დიდ-დედა, ნენე, მიჯაერდებოდა და თანაც სულ იმას მეუბნებოდა: წიგნის სწავლა შეიყვარე, თორემ ბოლოს ინანებო.

როცა-კი დაღამდებოდა, სანთელს ავანთებდი, ცოტა ხანს შემდეგ ჩვენები ყველა ერთად შეგროვდებოდნენ და ვახშამს შეუღებოდნენ; ვახშმის შემდეგ—საუბარსა. ჩემი ბებია, ნენე-კი სულ მე მესაუბრებოდა და სულ იმას მარიგებდა, რომ კარ-

*) ჭონი—ბუჭის მკერავია.

გად მესწავლა... ხშირად ზღაპრებსაც მომიყვებოდა ხოლმე საბა ორბელიანის „სიბრძნე სიცრუილამ“, მახტანგ მეფის „ძილილა და მანი“-დამ, „მარშაყიანილამ“, „ქამარილიანი“-დამ და სხვა ამისთანა ძველ წიგნებიდამ.

მართებულად — აღარ მახსოვს კარგად როდის — ჩემის მასწავლებლისაგან სწავლის ცული ნიშნები მივიღე. ეს რომ სახლში შემიტყეს, დედა და მამა ძალიან გაცხარდნენ, ბებია ნენგაც თავი ჩაჰკიდა და ძველებურად, თავისებურად დარიგება დამიწყო. მე ჩემთვის ჩუმათ ვიჯექი კუთხეში, ტახტზე, მაგრამ გონება მაინც სულ კარში, ბიჭებში მქონდა გართული; სულ იმას ვნატრობდი, დედ-მამა მალე გარეთ გასულიყვნენ, რომ მეც გავსულიყავ და ჩემ ტოლს ბიჭებში უზომო ცუდლუტობა დამეწყო.

ბებია ნენე მოჰყვა შემდეგ ძველებურს ამბავსა:

ძართველების მეფის ირაკლი მეორის დროს, ოზილისში, ანტონ ქათალიკოჯის სკოლაში სწავლობდა ერთი ხელოსანი კაცის შვილი. შმაწვილი იყო ცელქი, უფრო ცელქობას ეტანებოდა, და ამისათვის ვერ სწავლობდა, თუმცა მასწავლებლები ყოველს საშუალებას ხმარობდნენ მის გასასწორებლად, ყველა ღონის-ძიება ამაოდ დარჩა. რამდენიმე ხნის შემდეგ, ქათალიკოჯის თანხმობით, ის შაგირდი დაითხოვეს და იმის ალაგას სხვა მიიღეს.

სკოლაში ყოფნას ამ ყმაწვილისათვის ცუდათ მაინც არ ჩაუვლია: იმან შეისწავლა წერა-კითხვა, ქართული ზღაპრები, შაირები, ლოცვები და სხვ... რამდენიმე ხანი ეს ცელქი ბიგლა — ეს იყო იმის სახელი — შინ დარჩა. შაიარა ცოტა ხანმაც და მშობლებმა ერთ კონს მიაბარეს. აქ რამდენსამე ხანს დაჰყო მან და ხელობასაც ხალისიანად შესწავლა დაუწყო.

II

1766 წელს, მაისის ერთ მშვენიერს დღიას, როდესაც მზემ თავისის ბრწყინვალე სხივებით ოზილისის არე-მარე და გულ-ამაყად მდგომარე მეტეხი, სიონის ეკლესია და ნარიყალის

ციხე შემოსა, იმ მშვენიერს დილას მთელს ობილისში გავარდა ხმა, რომ კონის შაგირდი, ზიგლა, დაიკარგაო... დაიწყეს ძებნა. ჭალაქის ერთ მხარეს ზიგლას მშობლები და ოსტატი ეძებდნენ და მეორე მხარეს ნაცნობები. ღალამდა, მაგრამ ზიგლა მაინც არსად გამოჩნდა. ამ შემთხვევამ, არა თუ მარტო მისი მშობლები, მთელი ობილისის ხალხიც შეაწუხა. შეიქმნა ჩოჩქოლი: ყველა იმას ამბობდა, რომ ზიგლა წყალში ჩაეარდაო—იმ დროს წყალ-დიდობა ყოფილა. ამას მით უფრო ამტკიცებდნენ, რომ ოსტატი ხშირად აგზავნიდა ზიგლას წყალზედ ორის ლიტრით... მაშინდელს დროში, თურმე, ოსტატისთვის ღუქანში წყალს შაგირდები ეზიდებოდნენ.

მკვით საესე ზიგლას მშობლები ოსტატს ედავებოდნენ თავიანთ შეილსა.

— წუხელ საღამოს მე ის წყალზე არ გამოგზავნიან; დაბინდებისას დავითხოვე, ეფიცებოდა მშობლებს ოსტატი.

— თუ დავითხოვე, მაშ სად არის ჩვენი შვილი? მწუხარებით ეკითხებოდნენ ოსტატს მშობლები.

— ღმერთია მოწამე, ძათალიკოზის წინაშე დავიფიცავ, სიონის წინაშე მუხლს მოვიდრეკ, ძათალიკოზის წყვეა-შეჩვენებას მივიღებ, თუ ამას ტყუილს ვამბობდე!..

ზიგლას მშობლებმა მაინც არ ირწმუნეს.

მესამე დღეს ზიგლას მშობლებმა მიმართეს სამეფო სამართველოში და ისურვეს მეფის მსაჯულის ნახვა. მსაჯულმა მიიღო ისინი სამეფო და საბჭო დარბაზში. ზიგლას მშობლებმა მისცეს სალამი და მოახსენეს შემდეგი:

— ღიღო ბატონო და სიმართლის მსაჯულო! ბუშინ წინ საღამოს ჩვენ დაგვეკარგა მცირე წლოვანი ვაჟი, სახელად ზიგლა. ეს მესამე დღეა ვეძებთ და ვერსად ვიპოვნეთ: ყველა იმას ამბობს, რომ ზიგლა მისმა ოსტატმა წყალზე გაგზავნა და წყლის ამოღების დროს წყალში ჩაეარდაო.

— მისთან იყო შაგირდათ თქვენი ყმაწვილი? ჰკითხა მსაჯულმა.

— შონ-ხანაში, ბატონო, ერთს კონთანა; სახელად პავლეს უწოდებენ! მიუგეს მშობლებმა.

— მერე ოსტატი უარს ამბობს? არ გამიგზავნიაო?

— ღიან, ბატონო. სულ უარზე სდგას. მე ის წყალზე არ გამიგზავნიაო.

— ძარგი. თქვენ დღეს შინ წადით, ხვალ დილით გამოცხადდით აქა. ღღეს კონს უწყებას გაუგზავნით და ხვალ ისიც აქ იქნება და თქვენს საქმეს გავარჩევთ.

— იმედი გვაქვს, მსაჯულო სამართლისაო, რომ შეგვიბრალვით და სამართალს მოგვეცემთ! მიუგეს ზიგლას მშობლებმა.

შემდეგ მსაჯულის თანაშემწემ დასწერა კონის ცნობიერება, იმის სახელი და გვარი. ზიგლას მშობლებმაც თაყვანი სცეს მსაჯულსა და დაბრუნდნენ შინისაკენ.

ზიგლას ოსტატს იმ დღესვე შეატყობინეს და მეორე დღისთვის მიიხმეს სამეფო საბჭოში მსაჯულისა და მეფის წინაშე საქმის გასარჩევად.

ღანიშნულს დღეს სამეფო საბჭოში გამოცხადდა ზიგლას ოსტატი და მშობლებიც. სოტა ხანს უკან შემობრძანდნენ: სამეფო მსაჯული, ბოქაულთ უხუცესი, ე. ი. მაშინდელი „პროკურორი“, მუშრიბი—მაშინდელი მწერალი; ამათ მოჰყენენ სხვა მრავალნი სამეფო და საერო მოსამართლენი, რომელნიც კი საქიროანი იყვნენ ამ საქმის გარჩევისათვის. მსაჯულნი დალაგდნენ, დაიწყეს წინ მახტანგ მეფის „სამართლის წიგნი“, მალაქია ძათალიკოზის დაწერილი, აღბუღასი ბიორგი მეფისა, ურიული, ბერძნული და სომხური; ახსენეს ღმერთი, ქართველთა განმანათლებელი წმ. ნინოს სახელი და დაიწყეს გამოძიება:

— უსტა პავლე! თქვენ გიჩივიან, რომ ამათი (მიუთითებს ზიგლას მშობლებზე) შეილი თქვენთან ყოფილა შაგირდათ და ეს მეოთხე დღეა რაც აღარა სჩანს, სადღაც დაკარგულა, უთხრა მსაჯულმა ოსტატს-კონს.

— მერე, მე რა ვქნა, თქვენი კირიმე? იკითხა კონმა მოწიწებით.

— შენ ის უნდა მოახერხო, შეილო, რომ მოძებნე ამათი შეილი და ჩააბარე. ამას მოითხოვს სამეფო კანონი, მიუგო მსაჯულმა.

— პერა, ბატონო! მე მაგას ვერ შევძლებ; იმისი პოვნა ჩემი საქმე არ არის. მე რაც შემიძლო ვიმეცადინე: ვეძებე, მაგრამ, ვერსად ვნახე. სწორედ, როცა გაისმა ხმა ზიგლს დაიკარგაო, იმის წინა დღით, სალამოს, დავითხოვე და შინ წავიდა. მსამბავი მე იმ დღესვე ჩვენს უსტაბაშსაც გამოვუცხადე.

— თქვენ გაბრალებენ იმას, რომ დაკარგვის წინა დღით ორი ლიტრით წყალზე გაგიგზავნიათ, წყალში ჩავარდნილა და დამხრჩვალა, უთხრა მსაჯულმა.

— არა, დიდო მსაჯულო! სულ ტყუილი ქორები აესენი. მიუგო მოწიწებით ქონმა.

— პველანი შენზე ამბობენ: შენის მიზეზით დაიკარგა ის ყმაწვილიო. ამიტომ გირჩევ სისწორითა სთქვა, თორემ სამეფო სამართალში მიეცემი და მეფე ირაკლიც შეიტყობს.

— მალლა ლმერთს გაძღვეთ მოწმათა და ძირს დედა-მიწასა, რომ მე ამათი შეილი არც მტკვარზე გამიგზავნიან და არც ვიცი სად არის. სიონთა ლეთის-მშობლის წინაშე დავიფიცავ და ქათალიკოზის კრულვას მივიღებ, რომ მე იმ ყმაწვილის დაკარგვაში არა მიზეზი არა მაქვს, მიუგო ქონმა.

ბევრის გამოძიების შემდეგ ქონი და ზიგლს მშობლები დაითხოვეს სამმართველოდამ და მეორე დღისთვის დაიბარეს განჩინების მოსასმენად.

მსტატი და ზიგლს მშობლები დაბრუნდნენ შინ.

მეორე დღეს ისევ გამოცხადდნენ სამეფო დარბაზში. შემობრძანდნენ მსაჯულნიც. პველა იმას ამტკიცებდა, რომ ყმაწვილი წყალში დაიხრჩოვო. „მთელი ქალაქის ხალხი სულ ამას ამტკიცებსო“, გაისმოდა ყოველ მხრივ ხმა.

საქმის გამოძიების შემდეგ, ქონი დამნაშავეთ სცნეს და ამიტომ ოთხი თვით ნარიყალის ციხეში ჯდომა აკუთვნეს. ბანჩინება საქვეყნოდ გამოცხადდა...

მეორე დღეს კონი ჩასვეს კიდეცა და ზიგლას მშობლებმაც ერთ ხანს კიდევე ბევრი ეძებეს, მაგრამ ვერსად იპოვეს. იმედგადაწყვეტილები მიეცნენ გლოვასა, მწუხარებასა; შავებიც ჩაიცივეს და საეკლესიო წესებიც გაღუხადეს სამუდამოთ დაკარგულს შეილს.

ასე დაეკარგათ ზიგლა თავის მშობლებს.

III

საქართველოში, წასრულ ღროს, სათათრეთიდან შემოდოდნენ ვაჭრები, სოვდაგრები და სხვანი. იმათ ჩვენში შემოჰქონდათ: ტყავები, ზაფრანა, ძვირფასი თელები, ჩითი, ძაფეულება, სპარსული ხმელი ხილი, ქალაღი და სხვა, რაც კი ქართველებისათვის საჭიროებას შეადგენდა. იმ ღროში ამ გვარი ვაჭარი ხალხისთვის საბინადრო სადგომებათ ქარვასლები იყო დაკეთებული. ჭარვასლების დიდ-ძალი ოთახები, როგორათაც მოვდაგართა დასაბინავებლათ, აგრეთვე საქონლის შესანახათაც იყო დანიშნული. ამ გვარი ქარვასლების რიცხვი ისე დიდი იყო, რომ დღესაც კიდევე ბევრია დარჩენილი მაშინდელი გაშენებული ქარვასლები.

სწორეთ იმ ღროს, რა ღროსაც ზიგლა დაიკარგა, საქართველოში შემოვიდნენ მდიდარი სოვდაგრები, რომლებმაც სავაჭროთ საქუდე ტყავები შემოიტანეს ჩვენში. მს ვაჭრები ჩამოხტნენ ერთს ქარვასლაში, დაიჭირეს დიდ-ძალი ოთახები და დაიწყეს ამ ტყავებით კონებში ვაჭრობა. ჰონებმა, იყიდეს თუ არა, დაიწყეს ამ ტყავების ღაზლების დახსნა და გადმოლაგება. ჩამოდენივე ტყავებზე შენიშნეს ქართულის ასოებით მელით წაწერილი, საიდგანაც ამოიკითხეს შემდეგი: „მე, ზიგლა, კონის შავირდი, ამა-და-ამ დღეს რომ დავიკარგე, აი, ამ ტყავის პატრონ-სოვდაგრებმა დამიჭირეს. მე დამწყედელი ვარ ბატონი-მეილის ქარვასლის სარდაფების ერთ ოთახში, რომელიც ამ სოვდაგრებს უჭერიათ. მიშველეთ, თორემ დღეს თუ ხვალ, სპარსეთში წამიყვანენ. მსენი თავიანთ ქარავანს უტლიან,

ისინი ამ ერთ კვირაში გაჩნდებიან და, თუ მანამდის არ მიშველეთ, სამუდამოთ დავიკარგები“.

ჭონებმა, ამოიკითხეს თუ არა, მაშინათვე გააგრძელეს ხმა... პატარა შაგირდებში შეიქმნა ჩოქოლი: „ზიგლა იზოვნეს, ზიგლა იზოვნეს!.. სულ ამას ჰყვიროდნენ და თანაც უხაროდათ, მაგრამ მანც არა სჯეროდათ... მსტატებმა მაშინათვე შეატყობინეს უსტაბაშსა. უსტაბაში თავის ამალით საჩქაროთ სამეფო მსაჯულთან წავიდა, ყველაფერი გამოუცხადა და თან ერთი ტყავიც უჩვენა, რომელზედაც ქართული წარწერა იყო... მსაჯულმა მაშინათვე მეფე ირაკლის მოახსენა. მეფემ დაიბარა კარის კაცები, სახლთ-ხუცესი, მილახორი, ნაწირი, ქალაქის ნაცვალნი და მრავალი სხვანიც და უბრძანა, რომ საჩქაროდ წადით ეს ყმაწვილი მოსძებნეთ და დამჭერნი დაატყვევეთ; ყმაწვილი კი აქ მოიყვანეთო.

წავიდნენ სამეფო პირნი, ჩავიდნენ ქარვასლის ოთახებში და მართლაც ერთ ოთახში დამწყვედელი ზიგლა იზოვნეს. ზიგლას ძალიან გაეხარდა. ამ დროს სოვედაგრები იქ არ იყვნენ, სადღაც მიიმალნენ. ზიგლა წამოიყვანეს.

ამასობაში ზიგლას მშობლებსაც შეეტყვოთ ეს ამბავი და ფეხშიშველა გამოქცეულიყვნენ სახლიდამ ქარვასლისკენ. ზიგლა გზაში შეხვდა მათ. წარმოუდგენელი იყო მათი სიხარული, დაკარგულის კი არა, მათთვის მკვდარი შეილის მოპოვებით.

სამეფო პირებმა ზიგლა სამეფო საბჭოში მიიყვანეს. მათვე მიჰყვა ზიგლას მშობლები და ყველა ისინი, ვინც იქ იყვნენ. ნაცვალმა ყველაფერი დაწერილებით გარდასცა ირაკლი მეფეს. მეფემ მოისმინა და შემდეგ უბრძანა ნაცვალს:

— ნაცვალო! მხლავ გაგზავნე კაცები და გაეცი ბრძანება, რომ ის სოვედაგრები დაიჭირონ და მოიყვანონ აქ.

— მხლავ, დიდებულო მეფეე, მიუგო ნაცვალმა და შეუდგა კაცების გაგზავნასა.

შემდეგ ამისა მეფემ ჯიბიდან ამოიღო ლურჯი აბრეშუმის ქისა და იქიდან რავდენიმე აბაზი აჩუქა ზიგლას და თანაც ეს ჰკითხა:

— რა გქვიან, შეილო, სახელად?

— ზიგლა, დიღო მეფეო.

— აბა, მიახმე, როგორ დაგიჭირეს სოვდაგრებმა?

— საღამოზე ოსტატმა დამითხოვა და მე შინ მივდიოდი. ზეაში ორი კაცი შემხვდა. მრთმა ქართულად მითხრა: „წამო-
დი ჩვენთან, ჩვენთან შენი ოსტატის ერთი ტყვია და წაუღე
საჩქაროთაო“. მე წავეყვი; რომ არ წავსულიყავ, ვიფიქრე: ვაი,
თუ ხვალ შემიტყოს ოსტატმა რომ უარი ვუთხარ და ტყავი არ
წავიღე-მეთქი და მერე, ვინ იცის, როგორ მცემდა... მე წავეყ-
ვი ქარვასლაში; იქ სარდაფის ერთ ოთახში შემიტყუილეს, და-
მამწყვდიეს და აღარ გამომიშვეს...

— მერე არ ტიროდი; რატომ ყვირილი არ დაიწყე? ჰკითხა
მეფემ.

— შტიროდი კიდეცა, ყვირილითაც ბევრი ვიყვირე; მაგრამ,
აბა, ვინ რას შეიტყობდა, ისე მოშორებით ვიყავი. მთელი ძი-
რის სართულის სარდაფები სულ იმ სოვდაგრებს სჭერიათ.

— მერე არ გითხრეს, სად უნდა წაგიყვანათო? ჰკითხა მეფემ.

— როგორ არა, ბატონო. მრთმა სოვდაგრმა მითხრა, რომ
მე მდიდარი კაცი ვარო, უშეილოვო, ჩემი ცოლი კარგი ქა-
ლიაო; სპარსეთში წაგიყვანთ და ჩვენ შეილათ აგიყვანთო; ყვე-
ლა ჩვენი ქონების პატრონი შენ იქნებიო.

— შშიერს ხომ არ გინახავდნენ? ჰკითხა მეფემ.

— არა, სულ კარგი და კარგი საქმელები მოჰქონდათ, მა-
გრამ მე ისინი არ მაგონდებოდა, მიუგო ზიგლამ.

— მერე ეს როგორ-ღა მოახერხე, რომ ტყავებზე დასწერე
და ხალხს შეატყობინე?

— რაკი საშველი არაფერი მიჩნდებოდა და ჩემი წაყვანის
დღეც ახლოვდებოდა, სულ იმას ვფიქრობდი, თავი როგორმე
მეხსნა ტყვეობისაგან. იქ საშუალებას მე ვერ-რას ვხედავდი, გარ-
და ერთისა: იმ სარდაფში გასასყიდი ტყავეები ეწყო. ჩემდა სა-
სიხარულოდ, ჯიბეში აღმომიჩნდა პატარა მელის ნაჭერი: მელს
ქონის შავირდები საქუდე ტყავეების გასაზომათ ვხმარობთ და

ამიტომაც ყოველს ქონის შაგირდს მუდამ ჯიბეში აქვს ხოლმე მელი. ტყავების ღაზლები დაეხსენი, თითო-თითოდ დაეცალკევე და, სადაც-კი მოვახერხე, დავიწყე იმ ტყავების ზედაპირზე წერა: როგორ დავიკარგე, როდის, ვინ დამიჭირეს და სხვა. მიცოდი, რომ იმ ტყავებს სოვდაგრები ქონებში გაიტანდნენ გასაყიდათ და ამ გვარად ქონებიც შეიტყობდნენ ჩემ ამბავსა. მე იმედი მქონდა ამით მშვევლებოდა და დამეხსნა თავი ტყვეობისაგან... ასე მოვიფიქრე, დიდებული მეფე!

— აბა, შეილო! პატარაობისას წიგნს რომ არ სწავლობდი და სულ ცუდლუტობდი, ღღეს რომ წიგნი არა გცოდნოდა, იმ ტყავებზედაც ხომ ვერ დასწერდი? მინ იცის, გაჭივრებიდამ თავს იხსნიდი, თუ არა!.. უთხრა ზიგლას დედამ.

— ბანა წიგნის სწავლა არ უყვარდა თქვენს შეილსა? ჰკითხა სამეფო მსაჯულმა.

— არა, ბატონო: სულ ძალით ვასწავლიდით; ჩვენს სიტყვას არ იგონებდა, განსაკუთრებით მის ბებიისას, მიუგეს ზიგლას მშობლებმა.

— მისთან სწავლობდა? ჰკითხა მეფემ.

— ანტონ ძათალიკოზის საერო სკოლაში, დიდებული მეფე.

— მინ იყო შენი მასწავლებელი? ჰკითხა მეფემ ზიგლას.

— ჩემი მასწავლებელი პატერი ნიკოლა ტერ-სააკის-შვილი და პაეღე ხუცესი გახლდათ, ბატონო. შევლანი კარგათ მასწავლიდნენ, მაგრამ მე... არ ვემეცადინებოდი.

— მხლა ხომ დარწმუნდი, რომ წიგნის ცოდნა საჭირო ყოფილა კაცისთვის. აბა, რომ არ გცოდნოდა, ღღეს თავს ხომ ვერ დაიხსნიდი გაჭივრებისაგან, დარიგების ხმით უთხრა მსაჯულმა.

— მხლა-კი დარწმუნდი, რომ უწიგნო კაცი ქვეყანაზე ადვილათ დაიკარგება... მშადლობ ჩემს დედ-მამას, რომ იმათ მე სკოლაში მიმიცეს! მშადლობ ჩემს მასწავლებელსაც, რომელიც ყოველთვის იმას მეუბნებოდა, რომ გაკვეთილები კარგათ მესწავლა. ღღეს მე იმის დახსნილი ვარ! ღღეს-კი მჯერა ყველა-

ფერი, რასაც ის მარიგებდა. მჯერა ყველა ესენი და ამიტომ
მინდა ყველას მადლობა გარდაუხადო და ჩემს ცელქს ამხანა-
გებსაც ეუბნებო, რომ უწიგნო კაცი მართლა ბრძაა ამ ქვეყანაზე!..

ამით გაათავა ზიგლამ.

სამეფო მუშრიბმა ყველა ესენი დასწერა. ზიგლა თავის
მშობლებით შინ დაბრუნდა. მზაში ყველგან სიხარულით გვე-
ბებოდნენ ზიგლას ნათესავები და ნაცნობები და ულოცავდნენ,
რომ დაკარგული შვილი იპოვნეს.

IV

საქმის გათავების შემდეგ მსაჯულმა შეადგინა განჩინება,
ბოქაულთ-უზუცესმა განიხილა, მეფემ დაასო სამეფო ბეჭედი და
მისცეს ქონის უსტაბაშს. უსტაბაშმა გაგზავნა ნარიყალის ციხის
უზუცესთან, რომ ზიგლას ოსტატი გაენთავისუფლებინათ.

ზიგლას ოსტატისა და, საზოგადოთ, ყველას სიხარულის
ბოლო აღარ ჰქონდა ამის გამოისობით.

მეორე დღეს დილით ყველა იმ სოცდაგრებს სამეფო სამ-
სჯავრომ რამდენიმე ოქრო ჯარიმა დაადო და რამდენიმე ხნი-
თაც ნარიყალის ციხეში ჩასმა.

სოცდაგრებმა უარი განაცხადეს: ჩვენ ქართველები არა
ვართ და ამიტომ ქართველი მეფეების კანონებით ვასამართლე-
ბა ჩვენი რჯულის წინააღმდეგიაო. ჩვენ ვითხოვთ, ჩვენი კანონის
ძალით გავგვასამართლონ!

იმათ ეგონათ, რომ „შორანის“ ძალით შეგვიმსუბუქდება
სასჯელიო; მაგრამ, ის კი არა და, ერთი ორათ გაუორკვედათ!

სსსდადა.

ქ კვკვკვი.

ჯაფარილის ოცნება.

ღამის ტურფა სხეული
რად მინდა, მარჯვე მკლავია,
თუ ნატვრა, ფიქრი გრძნეული
ბულშივე მოსაკლავია?..

ნეტავი თქვენა ფრინველნო,
რა ბედნიერნი რამა ხართ!
ჩემის გულისა მხიბლველნო,
რა რიგად მე თქვენ მიყვარხართ!..

ნეტავ მეც მერცხლად მაქცია:
ჰიკიკით წლის ოთხს არესა
ბადმაფრინ-გადმომაფრინა
უცხო და უცხო მხარესა...

მერე ტაროლოდ მაქცია:
ფრთა მასხა, შემატრიალა,
ოქრო-სხივებზე ნაფარდით
მამგოსნა და მაფრიალა...

შემდეგ ბულბულად მაქცია:
ბაეჭვინო ქება ვარდისა,
მგების მისგან მომეცეს
ბულით ამოცლა დარდისა...

ქელავ სირინოზად მაქცია:
მწვანეს კუნძულზედ ზვერვითა
მეზღვარეუბი მოეჯადო
ჰანგებით გასაშტერითა...

აწ იაღონად მაქცია:
მღნარში ლიე-ლიე-ფრენითა,
მოარუთთ ყურნი მივიპყრა,
ღაეატკბო ნარნარ-სტენითა...

ახლა ალაღად მაქცია:
ჩამოეუქროლო ყველასა,
მავიწყო ბგერა უკმეხი,
იმღერდენ „ოროველასა“.

ქვალად არწივად მაქცია:
მთერში ვაელო წრენია,
ღაეხედო ქვე, რაც მშვენება
ბუნებას გაუფენია...

ბოლოს ჭენიქსად მაქცია,
ბარს მომღო ცეცხლის ალია,
ჩემივ ფერფლიდამ განვახლდე,
პით ბრძმელში ოქრო, რეაღია...

X—X.

როსტომელა.

(აზაკი).

ყო და არა იყო, იყო ერთი ახალგაზდა კაცი, სახელი მისი როსტომელა. არ ყავდა არც ძმა და არც და; მშობლები კი, კაი-ხანია, რაც დაეხოცნენ და ჩვენი როსტომელა ლეთის ამარა დასტოვეს.

„— მოდი, სთქვა ერთხელ როსტომელამ: ცოლს ვითხოვ და ოჯახს მოვეკიდები.“

მართლაც, ერთს მახლობელს სოფელში მალე ჯვარი გადიწერა. სახელად მის ცოლს მამრო ერქვა. მაგრამ შენ მტერს ისეთი უხეირო, როსტომელას რომ ცოლი შეხვდა. მამრო ძილისა და ჭამის მეტს არას აკეთებდა ოჯახში და ქმარს მუდამ უსაყვედურებდა: რადგან მითხოვე, კარგად მარჩინეო.

ჩვენი როსტომელა, თუმცა თავს არ იზოგავდა და დღე-ღამე საოჯახო საქმეებს აკეთებდა, მაგრამ მარტო რას განდებოდა? ისინი თან-და-თან ღარიბდებოდნენ. რაც რამ მამისეული ჰქონდათ, თითქმის სულ მოინდეს.

მრთხელ, გაზაფხულზედ, როსტომელამ თვითონ დააჯინა მოკრუხებულის დედალი ოც-და-ოთხ კვერცხზედ. ძრუხმა ოც-და-ოთხი წიწილი გამოჩეკა: თორმეტი ყვინჩილა და თორმეტი ვარიკა. მარიკები, ჯერ კიდევ კარგა ფრთა შესხმულები არ იყვნენ, მამრომ დააკლევინა; ყვინჩილები კი როსტომელამ დაყვერულა და გასასყიდლად დაასუქა.

მრთხელ როსტომელა სხვაგან წავიდა და ცოლს დაუბარა:
— მთ ვინიცაბაა, ვაჭარი მოვიდეს ყვერულების საყიდლად, თითო მანეთ ნაკლებ არ შეელო.

მრთ ვაჭარს შეუტყვია, რომ როსტომელას კაი მსუქანი

ყვერულები ჰყავს გასაყიდო, და, მზე ჯერ კიდევ კარგად არ იყო ამომართული, მის ქობს მიადგა და დაიძახა:

— ჰეი, მასპინძლო! შინა ხარ?

— შინ ბრძანდები, ბატონო? გამოსძახა საბნიდგან **თამრომ**.

— მე ვარ, ვაჭარი! ყვერულების ყიდვა მინდა.

თამრო საჩქაროვნედ ადგა, გამოვიდა და ვაჭარს უთხრა:

— ბახლავსთ გასაყიდი ყვერულები და კარგებიც არიან, მაგრამ თითო მანეთ ნაკლებ ვერ შეველევი: ისე მაქვს კაცისაგან დაბარება.

ვაჭარმა ყვერულები ნახა და **თამროს** ესე უთხრა:

— ძარგი, რა გაეწყობა! ღაიჭირე ყვერულები, მოგცემ თითო მანათს.

— ბახარებულმა **თამრომ** ყვერულები მალე დაიჭირა. ვაჭარმა თერთმეტი ყვერული ერთმანერთზედ გადააბა და ცხენზედ გადიკდა; მეთორმეტეს შეუკრა ფეხები, **თამროს** ხელში მისცა და ასე უთხრა:

— აი, ეს ყვერული გირავოდ გყავდეს, სანამ ფულები არ მოგიტანო! ღა თავის გზას გაუდგა.

სალამოვნედ როსტომელა მოვიდა შინ და ცოლს ჰკითხა:

— ჩვენი ყვერულები როგორ არიან, ქლო?

— ყვერულები თითო მანეთად გავყიდე, უპასუხა ცოლმა. როსტომელას გაეხარდა.

— აბა, მოდი ფულები დავთვალოთ, იმ წყევულმა ვაჭარმა სათვალავში ხომ არ მოგატყუილა.

— შულები როდი მოუტია: ერთი ყვერული დატოვა გირავოდ და, სანამ ფულებს არ მომიტანს, არ დავანებებ.

ამ სიტყვებით როსტომელას გული შემოეყარა; ბევრი იცა თავში ხელი, მაგრამ რას გახდებოდა; გზა არ იცოდა და კვალი იმ ვაჭრისა.

მეორე დღეს როსტომელა ადგა და გაიარა კარი. იარა, იარა და ერთ დიდ მინდორზედ გავიდა. ეს მინდორიც გაიარა და პატარა ტყეში შევიდა. იქ ტირილის ხმა მოესმა. მიიხედ-

მოიხედა და დაინახა: ტყის ბოლოს ერთი ლამაზი სახლი დგას; ამ სახლის აივანზედ ახალგაზდა ქალი ზის და ხმიანად ტირის. ამ ქალის სიტყვებიდგან როსტომელამ გაიგო, რომ სალომე— ეს იყო იმ ქალის სახელი—ახალი დაქვრივებული ყოფილა და მასთან ფულებისა და ქონების პატრონიც.

მათავა ქალმა ტირილი თუ არა, როსტომელა ტყიდგან გამოვიდა, მივიდა სალომესთან და ასე უთხრა:

— მე საიქიოდგან გამოგზავნილი ვარ. ივანემ ეს იყო იმისი ქმრის სახელი—დამაბარა: ჩემ სალომეს უთხარი, რომ აქედგან თავს ვიხსნი, ოღონდ ფულები მჭირდება და, რამდენიც მოახერხო, გამომიგზავნეო. თუ ესლა გამატანთ, თორემ შემდეგში აღარ დაახსენებენ თავსა.

სალომეს ეს ამბავი ძალიან გაუხარდა. მალო ზანდუკი და, რაც რამ ძვირფასი ნივთები ჰქონდა, ფულებთან ერთად როსტომელას თან გაატანა.

როსტომელამ საჩქაროდ შინისაკენ მოჰკურცხლა და გზაში მალ-მალ უკან იხედებოდა, ხომ არაფინ დამედევნაო?

ამ დროს სალომესთან მისი მაჭლი მოვიდა. რა ნახა მისი მგლოვიარე რძალი მხიადულოდ არის, ძლიან იამა და უთხრა:

— ძლიერ მოხარული ვარ, ჩემო რძალო, რომ მწუხარებას თავი დაანებე. მწუხარებით ტყვილა თავს იწუხებდი და ვერც არას იმ ჩემ ცხონებულ ძმას უშველიდი!

— თქვენი ძმა მალე მოვა! სიხარულით შეჰყვირა სალომემ.

— როგორ თუ მალე მოვა? ჰკითხა მაჭლმა. მანა საიქიოდგან ვინმე მოვიდა ან მოსულა, რომ ის მოვიდეს?

— თქვენ ნუ მომიკვლებით, ნამდვილად მოვა, კიდევ განუმეორა რძალმა: აი, ეს არის, იმის გამოგზავნილი კაცი მოვიდა, ფულები შემოეთვალა, თავის დასახსნელად მჭირდებაო, და რაც მომეძეებოდა, სულ გავუგზავნე!

მაჭლმა მეტი ლაპარაკი აღარ დაუწყო, რადგან იცოდა, მისი დარწმუნება არ შეიძლებოდა და მხოლოდ ეს ჰკითხა:

— საით წავიდა ის კაცი, რომ მეც გავეყე იმას ჩემ ძმასთან?
— აი, ამ შარას დაადგა!

მაწლი შეჯდა, რომელიც საუკეთესო ცხენი ჰყავდა, და მოტყუარას უკან გამოუდგა. როდესაც დიდ მინდორზე გავიდა, როსტომელა შუა მინდორზედ მიჩანჩლობდა. მართი კიდეც რომ მოიხედა უკან, ხომ არაფერს მომდევსო, და დაინახა ტყიდგან ვიღაც გამოვიდა, იფიქრა: ეს სწორედ ჩემი მღვევარი იქნებაო; მიიხედ-მოიხედა და დაინახა: იქვე ახლოს ერთი ქაჩალი კაცი ყანასა ხნავს. მივიდა და უთხრა:

— ძალო! აი, იქ რომ ვიღაცა ცხენს მოაქვენებს, ის ხელმწიუის გამოგზავნილი კაცია და, სადაც ქაჩალს ნახავს, ყველას თავს სკრის და ხელმწიფესთან მიაქვს.

ძაჩალს შეეშინდა. როსტომელამ უთხრა:

— თუ დამიბადლებ, მე გიშველი: აი, იმ ხეზედ შედი და შენ მაგივრად მე ვხნავ. ის კაცი მოვა და მე მკითხავს, ქაჩალი ხომ არ გინახავსო. მე ვეტყვი: არ მინახავს-მეთქი და უკან გაბრუნდება და შენ მშვიდობით გადაჩეხი.

— აბა, მიჰმადლე შენ ღმერთს და მიშველე! შებღველა ქაჩალმა.

მომდევარი სალომეს მაწლი მოვიდა და როსტომელას კითხავს:

— აქ რომ კაცი მოდიოდა, რა იქნაო?

როსტომელამ უთხრა:

— აი, იმ ხეზე შევიდა!

მივიდა ხის ძირში და დაუწყო ქაჩალს ყვირილი:

— ჰაი, შე მატყუარა, ჰაი, შე მაცდურო! ჩამოდი ვხლავე და ჩემი ფულები დამიბრუნე, თორემ...

— ნუ მომკლავ, შენი კირიმე! ძაჩალი ცოტა მეტყობა, ძალიან ცოტა!...

როსტომელა გასძახის:

— ბატონო, ეს ისეთი მოხუცებული კაცია, რომ თუ თქვენ

არ შეგბრძანდით ხეზედ, არ ჩამოვა! ეს ცხენი მიბოძეთ, დაე-
ქერ.

ისიც დათანხმდა და ცხენი როსტომელას მისცა. როდესაც
ხეზედ ავიდა, როსტომელა ცხენს მოახტა და შესძახა:

— მაგ კაცს რას ერჩი? შენი რძალი მე მოვატყუე!.. და თა-
ნაც ცხენი გააჭენა.

სალომეს მაზღმა გაშტერებით პირი დაალო და ისე უძ-
რავად იდგა, მხოლოდ თვალს ადევნებდა, როგორ მიაჭენებდა
როსტომელა იმის ცხენს. დალონებული ჩამოვიდა ძირს და ში-
ნისკენ გასწია. შინ რომ მივიდა, რძალმა ჰკითხა:

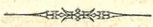
— რი ჰქენი, გენაცვალე?

მე ვეღარ გავებდე წასვლა და ცხენი-კი გავატანე, რომ მა-
ლე მიეშველოს ჩემ ძმასა! მიუგო მაზღმა.

ეღასა, შეღასა, ბროღნი გგვიღიან ეღასა.

ამა ზღაზღისა მომსქენღებს ბედნიერღებს ეგეღასა.

ი. მ—ელი.

შაყიტას ქურდი.

(მოთხრობა).

I

დინარე შრო-
ნის პირზე შა-
ყიტას სიმინდი
ჰქონდა დათე-
სილი. მკათა-
თეის გასული
იყო; სიმინდი

დატაროვებულიყო; საამურად გაჰქონდა მას ლალანი და შრი-
ლი. შაყიტას ისე გამოეწმინდა სიმინდი თოხით, რომ აღამიანი
სათითაოდ დასთელიდა ყოველი სიმინდის ღერს, რომელიც გა-
ლაღებულიყო, თავი მალლა აელო, უხვად ტარო დაესხა და
ოქროს ქაჩორს ცელქ ნიავს აბურძგენინებდა. ამ გაფუფუნე-
ბულოს შაყიტას სიმინდს მარჯვნივ წისქვილის რუ ჩამოუდიოდა;
რუს გაღმით ვენახი; მდებარეობდა მარცხნივ, მდინარის მახლო-
ბლად, იდგა უზარ-მაზარი კაკლის ხე, რომლის ჩრდილი ოდ-
ნავ ხედებოდა სიმინდს. ხე მდინარეს გადასცქეროდა; ერთი მი-
სი ტოტი შრონის ზვირთებს ელამუნებოდა, ქარი სდრეკდა
ტოტს და წყალს უშხაუნებდა; წინწყლებით შემოაკურებული
ფოთლები მარგალიტით ნაკერს სახეს წარმოადგენდა. შრონე,

თავის პატარა, მაგრამ გიჟ-მაჟ წყალს უმხაპუნებდა იმ კედელს, რომლის გვერდით ამართულიყო კაკალი; კაკლის ძირში ტრიალებდა წყალი, გაეკეთებინა მორევი, რომელიც სოფლის ბავშვებს საბანაოდ ამოერჩიათ.

— ნათლი, შაყიტა! მერ გაათავე ე სიმინდის რწყევი? გადმოსახხა ვენახილამ მეზობელმა.

შაყიტამ შუბლზე ხელი მიიხდილა და გვერდზე გადმოხედდა:

— აი, საცაა ბოლოში გავა! უთხრა შაყიტამ.

— ბუშინ ჩაუგდე და აქნობამდინ რა დაგემართა, ნათლი? ძნელი სარწყევი თუა?

— რა სათქმელია! დაეყუდა შაყიტა ბარზე და უთხრა მეზობელს: ძნელი არ არის ნათლია-მეილობამ, მაგრამ ჯანი აღარ მომდევს: სიბერე ძნელი ყოფილა. შენოდნობისას ემოტელა მიწა ერთს წამს პირიქართაც არ გამიხდებოდა, მაგრამ რა გაეწყობა? სთქვა ბერიკაცმა თავის ქნევით.

— ძარგა დაგიბუჭებია! ოჰ, შენი მაღლის კი პირიმე! არ აღელვებულა ე დალოცვილი, ესა! ლეთის თვალი ტრიალებს, ნათლი, ლეთისა, ამ შენს სიმინდში...

შაყიტას სიამოვნების ჟრუანტელმა გაურბინა და სინარულით გული აუტოკდა; მიუნაკადლა წყალი, აიმართა და აღერსით გადახედა მოლაღანე სიმინდს.

— აქ კიდევ რა არის, სთქვა გულ-გაკეთებულმა შაყიტამ: აბა, აი, კაკლისაქნ წაიარე; ნაკორდალია, წრეულს გადავბარე. ასეთი სიმინდია, რო ცხენიან კაცს გაუძნელდება გავლა; სულ მაჯის სისხლ ტარო აყრია.

— ოცი, ნათლი? მე მიუნაკადლებ ბოლოში... აღარა ჰკლებია-რა, და მერე მე ჩაუგდე ჩემს სიმინდში. მართი კერაა თან დავსდევ მერუეებსა.

— წაიყვანე, შეილო, მე რა დამშლელი ვარ; წყალი ქვეყნისაა.

შაყიტას ნათლობის სახელი სხვა იყო, მაგრამ სოფელს

ერთხელვე ეს სახელი დაერქმია. მისი ნათლობის სახელი აღარც კი ვინმე იცოდა; სულ „შაყიტას“ ეძახდნენ და თვითონაც კი არ იცოდნენ, თუ რად ეძახდნენ. შაყიტა მოხუცი იყო, ესე სამოცი წლისა. სახლში ჰყავდა ოთხი გომბიო, როგორც თვითონ ეძახდა ხოლმე; ოთხივე ერთი ერთმანერთზე, მომდევნოები თითქმის ოთხივე მზა, გასათხოვრად მოწიფული ქალები.

შაყიტა იყო შუათანა ტანისა, წელში ერთობ მოსხრუკული, თითქო რკალიაო. სახე ჰქონდა მშვენიერი; პირი მუდამ სუფთად გაპარსული, რომელზედაც გადაჰყენოდა თეთრი და განიერი უღვაშები. მამ მუდამ სუფთად ჰქონდა გადავარცხნილი. მს თეთრი და გრძელი თმა ჩაფენილი ჰქონდა კისერში და ზედ შავი ჩითის თავშალიც ერტყა. შუა ალაგას სიმინდში, მალლა სარზე, თავის ძველი შავი ქუდი ჩამოეცვა და ზედ ფარაფარად ნაქცევი ლურჯი ლეინის პერანგი ჩამოეკიდა. მენახის პირისპირ ედგა ორჩოფენებზე შემდგარი ქოხი, რომელიც სიმინდს ზედ დაჰყურებდა.

შაყიტამ რწყვა გაათავა; ჩაჯდა რუს პირას; თავიდან თავშალი წაისხნა, პირი რუში ჩაიბანა და სველი სავარცხლით ქოხორი გაღივარცხნა. შემდეგ ავიდა ქოხში, რომელსაც ცალფეხა კიბე ჰქონდა მიდგმული. ზის შაყიტა ქოხში. ჯამზე ცივი წყაროს წყალი დაუსხამს, რომელიც იქვე კაკლის მახლობლად გამოჩნრიალებდა, ჩაუგდია შიგ სიცხისაგან გამომხმარი პური, აღბობს და სქამს. ილოდნება მოხუცი შაყიტა, რომელიც ცალი იდაყვით დაყრდნობილია მოკცილ ფეხზე და მეორე ხელი ჯამში უყვია და პურს ამტერევს.

— აბა, ვინ უფრო უწინ გაიხდის, ვინა! მირბოდნენ ბავშვები მორევისკენ, ეკამათებოდნენ ერთმანერთს და თან ქამრებს ისხნიდნენ.

ხმაურობაზე შაყიტამ ქოხიდან თავი წამოიგძელა და ცალი ხელი ჯამში დარჩა პურის ამოსაღებად. ბავშვები შეცვივნენ კაკალს ქვეშ; იძრეს საჩქაროდ და ფოტოროდამ მორევეში გადაეშენენ. ასტყდა კიყინა; გამხიარულდა ქალა და ვენახები.

მწყევსებმაც შუაღლის ხარი მორევთან მორევს საგრილებლად
— მფრემა! აბა, მოდი და ე კაკლის ტოტზე გავიდეთ და
ისე ჩაფიყურკუმელაფოთ მორევში! უთხრა მიხამ.

— ბავიდეთ... მირიპა! მომიცა, კაცო, და! მართად გადა-
ვბტეთ.

აკოდენ კაკალზე და გავიდენ იმ ტოტზე, რომელიც ზედ
მორევზედ იყო გადაშეერილი. მიხამ კაკლიდამ გადახედა სი-
მინდს და აღეძრა მსუნაგობა. სიმინდის ტაროებმა ის სრულე-
ბით წარიტაცეს; დააფიყდა, რომ კაკალზე ზის და საბანაოთ
ემზადება.

— ბასწი, ბიკო, რას გაშტერდი? ღა მფრემამ კისერში
ხელი წაჰკრა.

— ბიკო, მფრე, რა ტარო აყრია, და! მინც არ დამ-
ტერიოს, შლიის მადლი გაუწყურს.

— წადი, შვილოსა, იმდღევანდელი არ იყოს. დამამტე-
რეინე ტაროები და კინალამ ღედა ჩემმა დამალჩო: ნაჭურდა-
ლი სიმინდი რად მაჰამევიო.

— შენ რომ დო-ყლაპია იყო, ვისი რა ბრალია, რა! მგ-
პირში ენა არა გქონდა: ეტყოდი, რომ ჩვენ ვენახში დავამ-
ტერიე-თქო... იცი? რო ვიბანაოთ, მოვიცადოთ: ხალხი მილაგ-
მოლაგდება და მაშინ შევიპარნეთ.

მფრემას სულმა წასძლია, თუმცა კი რამდენსამე წამს შე-
ყოყმდა. მიხას თანხმობის ნიშნად თავი დაუქნია. სიყვებივით
გაირბინეს ტოტზე და გადახედეს მორევს.

— აბა, ბიჭებო, გვიყურეთ: რომელი უფრო დიდ ხანს იქ-
მნება დაყურკუმელავებული... მფრე! მოდი, რაღა, ერთად გა-
დავეშვათ! დაუძახა მიხამ.

აურ-დაურიეს წყალი, რომელიც სოფლის ბიჭებით აივსო:
ზოგი კიდაობდა, ზოგი კამეჩებზე ჯდებოდა, რომლებიც ჩაყ-
რილიყენენ მორევში და სიამოვნების ნიშნად კულებს ასხმარტა-
ლებდნენ. მფრემას საქონლის წვალება ძლიერ უყვარდა; ჩა-
ცივდა კამეჩებს: ხან კულზე მოეკიდებოდა, რომლითაც ის წყალს

მერემამ გამოიტანა ცხელ-ცხელი სიმინდები და სათითაოდ დაურიგა. მამა წამოჯდა, გამოართვა სიმინდი და ფხენა დაუწყო.

— სიღო, სიღო! უძახის მერემა თავის პატარა დას: აბა, მარილი დაყარე შენცა: ისეთი გემრიელია მარილითა, რომ...

— არა, შეიღო, გატყუებს: დაგახველებს, გენაცვალოს დედაი.

— იიი, გამოჰორა!... დაახველებს კი არა და დააქუშებს! მარილიანი უფრო არ აწყენს! სთქვა მამამ.

— რაც გინდათ, ჰქენით; მამით შეილებიანათ ჯიუტები ხართ: თქვენ ხომ ადამიანი ვერაფერს შეგასმენთ.

ძარგა შეღამდა, მაგრამ ამომავალმა ბაღრმა მთვარემ გაჰფანტა ლამის სიბნელო და ქვეყანა გაასვეტაკა. თვისი შუქი სვეტსვეტად ჩაუშვა ქალა-ვენახებში და ათას-ფერად ააბრწყვილა ისინი. შრონის ისედაც ანკარა წყალმა უფრო ციმციმ-კამკამი დაიწყო.

ამ ბუნების სიმშვენიერეს და სიკვლეოცეს უფრო ალაზათიანებდა და ფერს აძლევდა ურმის ქრიალი და ზედ ტკბილი ურმული, რომელსაც მეურმე გულ-საკლავად მტრედივით ალულუნებდა, ჰკლავნიდა და შოლტს მარად უწყაპუნებდა საყვერის ხარებს.

მერემას მამა გადაწვა ისევე მუთაქაზე და ბუნების სიმშვენიერით სტკებოდა.

— სიღო, სიღო! შეხე, შეხე, მთვარე როგორ გარბის. დედა! ი პატარა ვარსკვლავი რო მისდევს უკან ტუსტუსითა; იმისი შეილი არის, ი მთვარისა? ჰკითხა პატარა ვაჟმა...

— ჩვენ ცხენს რო მისდევს ხოლმე კვიცი, ისე კი გამოსდევნებია და! დაუთოო სიღამ.

— შეილი კი არა და!.. აი: ის მთვარეა და ის იმისი ვარსკვლავი. მთვარეს შეილი ვინ მისცა? ჩაერია ლაპარაკში მერემა.

— მამა, მამიღო! ის მართალია, რომ ცა გაიხსნებოო ხოლმე, ღმერთი ხელს ჩამოჰყოფსო და ვინც ამას დაინახეს,

მაშინ, რასაც ინატრებს, მისცემსო? ჰკითხა სილომ მამას და მიუჩოქა წინ.

— ტყუილია, შეილო! შენისთანა მოკლილებს მოუგონიათ.

— მაიხსნება კი არა და ის არ გინდა. მასწავლებელმა გეთხრა, რომ ეს, რასაც ვხედავთ და ცას ვეძახით, სულ ჰაერიაო. მზე, მთვარე და ვარსკვლავები სულ ჰაერში ჰკიდიანო, სთქვა მურემამ ტაროს კბეხით.

— სილონია, ქალო! შენ რას ინატრებდი, რომ გახსნილი ცა დაინახო? ჰკითხა მამამ.

— ლმერთო, გამომიყვანე იმისთანა ნასწავლი, როგორც ჩვენებიანთ ძატო არის-მეთქი.

— ჰა, ჰა, ჰა! მაიხარხარეს მშობლებმა. სკოლაში მიგცემთ, შეილო და ენახათ...

ამ დროს ძირიდან ფეხის ხმა, ჯოხის კაკუნი და რიღასიღ შრიალი მოისმა. მომავალი ხანდისხან ახველებდა. მინც იყო, კიბესთან გაჩერდა... ბალკონზე ბაასი შესწყდა. პაწია ბავშვები კიბის კარებს მისცივიდენ.

— ნათლია ნიკოლოზ, შინა ბრძანდებით? იყო ხმა ძირიდან.

— მჰ, შაყიტა, შენა? ამოდი, ამოდი, ნათლიმამ, ზევითა!

მონხუცი შაყიტა ჯოხის ბჯენით კიბეზე ამოვიდა. ზურგზე მას ეკიდა დიდი კონა სიმინდის ღერებისა, რომელიც ბალკონის იატაკზე დააგდო; ქუდი იღლიაში ამოიღო და გულზედ ხელ-დაკრებილი დადგა. ზურგი მთვარისკენ ჰქონდა შექცეული; ბალკონზე მოკუზული შაყიტას ჩრდილი წამოადგა. მის ისედაც თეთრს თმას მთვარის შუქზე ელვარება გაჰქონდა. შაყიტა უძრავად იდგა, თვალები სისხლის ცრემლით ავესო; ყელში სული მოეზგინა და ძლივს-ღა წამოილულლულა:

— სალამო კარგად ყოფნისა!

შაყიტას სახემ მურემა დაატარტმანა; მიპროწიალ-მოპროწიალდა, მაგრამ თვალთ ისე დაუბნეოდა, რომ გზა ვეღარ გააგნო. ღაასხა ციგმა ოფლმა. ტანში ცხელმა ალმა გაუარა, აჯინქრა. სიმინდის ტარო, რომელიც მას პირთან მიჰქონდა, ჰაერ-

ში გაუშეშდა. შაყიტას მწუხარე სახემ, მისმა თეთრმა თმამ და მოკაკულომა სხეულმა მფრემას გული დაუწვეს.

— რას იტყვი, შაყიტავ? ეს კონა რას ნიშნავს?

— ნუ შემრისხავთ, შენი ჭირიმე!.. მოგეხსენებათ, ნახევარი დღის სიმინდი მაქვს ქალაზე, ჩემი ნაწვევ-ნადაგი, ჩემი ფეხით გადაბარული. სისხლი შიგ ჩამიწვიმებია. სიმინდია, რომ ლეთის თვალი შიგა ტრიალებს. შეპარულან, შენი ჭირიმე, ე თქვენი შვილი მფრემი და თქვენებიანთ მიხაი; რაც დაუმტკრევიათ—აი, ეს ერთი კონა გაახელით—რაც არა და სულ ძირს დაუგიათ. ახალი მორწყული გახლდათ... ჩემი წვრილ-შვილის ცრდვას ნუ დაიდებენ. ეს ერთი ლეთისთვინაც დამივალდება და მაგათ-თვინაც მიპატივებია ნათელ-მირონობის ხათრით.

მფრემას, რომ მიწა გასქდამოდა და შიგ ჩავარდნილიყო, ის ერჩინა. სირცხვილის ცეცხლით იწვოდა, სრულგებით გაშემდა: სულიერი არსების ნიშანი აღარა ჰქონდა.

— შეგიტყვევს ნამუსი, ჰოდა-ჰო! მიაძახეს მშობლებმა. ეგ იმედი გექონდა შენგანა?

— არა, ზიარების მადლმა, ჩემი ბრალი არა ყოფილა: მიხამ გამაბრკევა!..

წასქდა მფრემას თვალთავან ცრემლი, მოჰყვა ქვითინს და შაყიტას წინ დაემხო.

ს. ძვალბაბიშვილი.

ს ა მ ნ ი ძ მ ა ნ ი .

(ხალხური ზღაპარი)

იყო ერთი ხელმწიფე; ჰყვანდა სამი ვაჟი. ხელმწიფე ავად გახდა. მოიხმო შეილები და უთხრა:

— შეილებო! მე ველარ მოვრჩები. აი, ეს სამი ძვირფასი თვალი შეინახეთ; მე მრავალი მტერი მყავს: რაკი გაიგებენ ჩემ სიკვდილს, ვიცი, მოვლენ საომრად. თქვენ ნუ შეგეშინდებთ: მე ერთი მაგარი ციხე მაქვს, ანდამატის ციხეს ვეძახით; იმ ციხეში შეიხიზნებით და, რაც უნდა ჯარი მოგაწვეთ, იქ ვერ შემოგივლენ. თუ, ვინიცობაა, შეგეშინდათ, ერთი მეგობარი ხელმწიფე მყავს, იმასთან წადით, ეს სამი თვალი მიართვით და ის დაგიფარავთ.

მარდაიცვალა ხელმწიფე. როგორც ეკადრებოდა, ისე დაასაფლავეს.

მტრებმა, გაიგეს თუ არა ხელმწიფე მოკვდაო, მაშინვე ყოველ კუთხიდან მოაწვინენ საომრად და შეილებს შემოუთვალეს: „აბა, მამა თქვენი აღარ არის და თქვენ უნდა გვეოპოთო; მამი თქვენის ჯავრს თქვენზედ ამოვიყრიოთ.“

შმაწილებს გული გაუსქდათ და მსწრაფლ გაიქცნენ თავიანთ მამის მეგობარ ხელმწიფესთან.

მართლეს სამივე ძმებმა თქვეს: „მამა ჩვენმა რომ სამი თვალი მოგვცა, რატომ ხელმწიფეს არ მივართმევთო?“

სამ ძმაში ვისა აქვს თვლები, აღარა ჩანს. ის ამბობს: მე არა მაქვსო, ეს ამბობს—მე არ მინახავსო. რო აღარ იქნა და არა ვინ გამოაჩინა, მოახსენეს ხელმწიფეს: ესეა ჩვენი საქმეო, არ ვიცით ჩვენში რომელსა აქვს ის ძვირფასი ნივთები, რომლებიც მამა ჩვენმა თქვენ ვადმოსაცემათ მოგვცაო.

ხელმწიფემ ბრძანა იგავი: „ერთ ხელმწიფეს ჰყავდა ქალი. მათხოვა და ერთ ხელმწიფის შეილს მისცა, თუმცა კი ქალს ერთი ვაჭრის შეილი უყვარდა. ძმარმა მოიყვანა ცოლი შინ,

მაგრამ მალე შეატყო, როცა ცოლს ის არ უყვარდა. ჩააცვა თავის ცოლს ძალიან მდიდრულად, ბევრი ძვირფასი ნივთები მისცა და გაისტუმრა სახლიდამ. მზაზე ამ ქალს ავაზაკები დახედნენ. ერთმა სთქვა: „მოდი მოგკლათო. მეორემ: „რათა? მართი სუსტი არსებაა: დეე, წავიდეს თავის გზასაო“. მესამემ: „გაეცარცვოთ და ისე გაუშვათო. აბა, ახლა მე თქვენ გკითხავთ, რომელს უფრო კარგი უთქვამს?“

უფროსმა სთქვა: პირველსაო; შუალამ: მეორესაო. პატარამ სთქვა: ნივთები რო წაერთმევინათ, კარგს იზამდნენო.

— მაშ შენ გეკნება დამალული თვლებიო, უთხრა ხელმწიფემ და კიდევ გამოაჩენინა.

ორი უფროსი ძმა სკოლაში მისცა ხელმწიფემ გასაზრდელად და უმცროსი კი, რადგან ძალიან პატარა იყო, შინ ჰყავდა.

მრთხელ დედოფალს ეძინა დღისით. შერიდგან ჩამოვიდა გველი და დედოფალს უნდა დასცემოდა. ამ დროს პატარა ყმაწვილმა გველს თვალი შეასწრო, მოკლა, გაიტანა და ხაროში ჩაგდო. შემობრუნდა, დაჰხედა დედოფალს—ერთი წვეთი სისხლი ზედ ჯიბის პირთან კაბაზედ დასცემოდა; მივიდა და დაუწყო წმენდა. ამ დროს გამოეღვიძა დედოფალს, განრისხდა და ხელმწიფეს მოახსენა: აი, ეს შენი შვილად აყვანილი: რო მეძინა, ჯიბეში ხელს მიყოფდა და ფულოსა მპარავდაო. ხელმწიფემ უბრძანა ბიჭებს ყმაწვილი დაეჭირათ და ხაროში ჩაეგდოთ.

როდესაც ძმები სკოლიდამ დაბრუნდნენ, ძმა მოიკითხეს; ხელმწიფემ ყოველისფერი უამბო. ძმები ძალიან დალონდნენ, მაგრამ რას იზამდნენ. ბოლოს მოახსენეს:

— რატომ არა ჰკითხეთ? იქნება რა მიზეზი იყო?

უფროსმა ძმამ სთქვა იგავი: „იყო ერთი თავადიშვილი: ჰყვანდა მას ერთი ქორი, რომელიც გაგიჟებით უყვარდა. მრთხელ სანადიროთ წავიდა. იარა ბევრი, მოსწყურდა წყალი და წავიდა საძებნელად. ნახა ერთ ალაგას—ცოტას ჩამოსწევთდა. შეუდგა ჭურჭელი... მანამ აივსებოდა—მიჰფრინდა ქორი, შემოჰკრა ფრთა და დაუღვარა. რასაკვირველია, თავადი-

შეიღოს ძალიან ეწყინა. ძიღვე შეუღდა—ქორმა კიღვე ღაუღვა-
რა. შიღვიღიღი ძალიან განაწყენღა: როგორი მწყურია წყა-
ლი ღა, ღახე, ეს ჩემი საყვარელი ქორი რას მიშერებოა. ამას
ჩემი მტრობა განუძრახავსო. ღა ქორი მოჰკლა.

ამის შემღღვე შეჯღა ცხენზეღ ღა სთქვა: წავღლ, სათავეს
ვიბოენი, იქ ღიღი წყალი იქნება ღა ღავღევო. მივიღა—ნახა,
რომ სათავეში ერთი მოკლული გვეღ-ვეშაპი გღია ღა ის წყა-
ლი ამის მძოვრ-ღღეშს გასღიღაღა. ბევრი იცა თავში თავაღი-
შეიღმაჰ ვაი შე ჩემო ქორო! შენ ჩემთვის კარქი გღამებღია ღა
მე კი რა განუკითხავღ მოგაკლიო. მაგრამ რაღას უშეღღიღაღა.
—თქვე ღაღოღციღღებო, იქნება ჩემ ძმასაც არა აქეს-რა ღანაშაუ-
ლი! რატომ არა ჰკითხავთ? ღაათავა უფროსმა ძმამ.

ხეღმწიფემ ბრძანა: ტყუიღაღ ამართღებთ თქვენს ძმას;
ის ნამღღიღი ღამნაშავეაო.

შუაღა ძმამ სთქვა იგავი: იყო ერთი ხეღმწიფე; ჰყავღა
მას მარყუში. ამ ფრინვეღმა ღაპარაკი იცოღა ღა ხეღმწიფეს
ძალიან უყვარღაღ, მაგრამ მის ვეზირს კი ეჯავრებოღაღ, თვალის
ეკღაღ მიახნღაღ. შრთ ღღეს მარყუში ღაღეთხოვე ხეღმწიფეს:
ჩემს ქვეყანაში გიახღღებით ღა სამი თვის შემღღვე ღიღის საჩუქ-
რით ღაღებრუნღებოა, საგანგებო ფეშქაშს მოგართმევეთო. ხეღ-
მწიფემ ღაღეთხოვე. ბოროტი ვეზირი ეუბნებოღაღ: ნუ ღაღეთხოვე,
თორემ აღარ მოვოაო.

წავიღა მარყუში. ბავიღა სამი თვე. შრთი საათი-ღა აკლ-
ღა, რომ შემოვიღა ვეზირი მევესთან ღა მოახსენა ნიშნის გე-
ბით: აკი გეუბნებოღიღთ, აღარ ღაბრუნღება-მეთქი. ამ ღროს
კიღვე მოჰფრინღა მარყუში ღა მიართვა მევეს სამი თესღი უკე-
ღაღების ვაშღისა. ხეღმწიფემ თავის ბაღში ღაათესინა. რამღღ-
ნიმე წღის უკან, როცა ვაშღი ამოვიღა ღა ნაყოფი ამოიღანა
მევემ ღაღიბარა მებაღე ღა უთხრა: აბა, ერთი უკეღაღების ვაშღი
მომიტანეო. მანამ მებაღე მოიტანღა, ვეზირმა სხვა ვაშღებს ხი-
ბალი წაუსევა, მებაღეს კარებში ღაჰხეღა ღა უთხრა: მოიტა,
მე შეუტან ხეღმწიფესაო. ბამოართვა კაღათა, შეცეღაღა ვაშ-
ღები ღა მერე ისევე მისცა: აჰა, ისევე შენ მიართვიო. შეიტანა
მებაღემ ვაშღები. ამ ღროს შევიღა ვეზირიც ღა მოახსენა: არ
მიართვათ, მევევე, თორემ მოჰკეღებით, ხიბღიღანიღაო. მარყუში
ჰთიციავღა, რომ ხიბღიღი არ ურევიღაო. მეზირევა მოახსენა: აბა,
საცღეღათ, თუნღა ჯერ ძაღღს შეაკამეთო. შეაკამეს ძაღღს

და იქვე მოკვდა. ვეზირმა ნიშანი მიუგო ხელმწიფეს: აკი მოგახსენებლით ხიბალიანია-მეთქი. მაგან უკვდავების კი არა, სასიკვდილო ვაშლი მოგართავთ.

მარყუში იმ წამს მოაკვლევინა ხელმწიფემ.

იმ ქალაქში ერთი თავზე ხელ-აღებული ქურდი იყო. ხელმწიფემ ბძრანება გასცა, უთუოდ დაეჭირათ ის და დაეხრიტათ. ჭურღმა იფიქრა: დახვრეტას ისევ თავის თავად სიკვდილი სჯობიაო: მოდი გადავიპარები ხელმწიფის ბაღში, სასიკვდილო ვაშლს შევჭამ და გამოვესალმები ამ სოფელსაო. ზადახტა ბაღში; თან ხელმწიფის კაცებიც გადაჰყენენ. ჭურღმა შეჭამა ვაშლი და უცებ ახლოგაზდა ბიჰად გადაიქცა. ძაცები ამასვე ჰკითხავენ: აქ ქურდი ვადმოხტა, ხომ არ გინახავსო. ის ეუბნება: მე ვარო. რას ამბობ? ის შუა კაცი იყო და შენ კი თხუთმეტის წლის ბიჭი ხარო.—რას ამბობთ: ის მე ვარო. და უამბო, როგორც იყო საქმე.

მაშინვე ეს ამბავი ხელმწიფეს მოახსენეს. ამას მოაგონდა საწყალი მარყუში. ბევრი ინანა, ვეზირიც მაშინვე მოაკვლევინა, ქურდსაც აპატივა სასჯელი, მაგრამ მარყუშს კი ველარა უშველესო.—თქვე დალოცვილო, ერთი ჰკითხეთ ჩემ ძმასაც, იქნება სულ სამდის მართალია? დაუმატა შუალა ძმამ.

დაფიქრდა ხელმწიფე და მერე ბიჭებს უბრძანა მეფის შვილი ხაროდამ ამოეყვანათ.

შეცროსმა ძმამ დაწერილებით უამბო ხელმწიფეს, როგორც იყო საქმე.

— აბა, ნახეთ: ხაროში მართლა გდია მოკლოული გველი, თუ არა? ბრძანა ხელმწიფემ.

ნახეს—მართლა იყო.

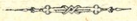
ხელმწიფემ ღიდათ დასაჩუქრა მეფის შვილი და ისიც სკოლაში მისცა.

ძმები დაიზარდნენ, ისწავლეს და შემდეგ მშვიდობით თავის ქვეყანაში დაბრუნდნენ.

ხელმწიფემ დალოცა ისინი, ღიდის საჩუქრებით გაისტუმრა და შემდეგ შიაც არ აკლებდა მათ თავის მფარველობას.

ჭირი იქა, ღსინი აქა;
ჭატო იქა, ფქვილი აქა.

მ. ნასიძე.

ქრილოვსი.

I

შატარა შოეტი.

ამოვიდა მზე და თავის მხურვალე სხივებით გაანათა შატარა, დაბალი სახლების კედლები. აქედამ მოშორებით გადაშლილია ტიტველი ადგილი, რომელზედაც ლამაზად მიიხლოაქება მდ. ჰალმენტი და ბოლოს ლაყვარდ სიერცეში ჰქრება.

აი, მდინარის კიდეზე გაშენებულია რამდენიმე წერილი სახლები, რომელნიც ლამაზად გამოსჩანან მდინარის სარკესებრ წმინდა წყალში. ეს არის თუ სი *), რომელიც სრულებით ჩამარხულია ხილიან-ვენახებიან ბაღებში; იმის გარეშემო ადგილები კი გადატიტვლებულია.

სასიამოვნოა ძველთაგან-ძველი კანდრის ჩრდილი. შოთლების სუმბუქი სინამე, გაშლილი ვარდების საამო სუნი—ყვე-

*) თუ სი — სპარსული ქალაქია ესლანდელ ავჭანისტანში.

ლა ესენი სიცხისაგან დაღალულ კაცს გულის უგრძობებენ. პატარა აბდულა ძალიან კარგად იცნობს ამ ალაგებს. ის შორს არის ყველასაგან, აქ არაეინ არ უშლის მას; წამოწოლილა მხართეძოზედ აბრეშუმისავეით რბილ ბალახზედ; მშვენიერი თავი გამხდარ ხელებზედ დაუბჯენია; ის ჩასცქერის ერთ ძველ წიგნსა და, ეტყობა, ფიქრებს წარუტაცნია. ხშირად კითხულობს აბდულა ამ წიგნს და, როცა იღლება, თავის მშვენიერს გრძელწამწმებიან თვალებს ხუჭავს, თავეჭვემ ხელებს ამოიკეცავს ხოლმე და მთლად თავის ოცნებებს ეძლევა. ღიღნანს რჩება ამ მდგომარეობაში. აგერ მზეც ჩასვლას აპირებს, ფრინველებიც თავ-თავის ადგილას ლაგდებიან, მაგრამ პატარა აბდულა კი—როგორც შინ ეძახიან „სულელი“—ისევ წამოწოლილია და გატაცებული თავის ფანტასტიური სურათებით. იმის თვალთ წინ ერთი ერთმანერთზე უფრო ნაირ-ნაირი სურათები გარბიან...

აგერ სქელ ბოლში მოელვარე ცეცხლის ალები გამოხჩანან; ხალხიც გროვდება იმ ალაგას. პერაბთ-მსახურნი ხელებს მალლა იღებენ; ხმებიც მოისმის: ეს ის ხმებია, რომელითაც ისინი თავის ღმერთებს აღიღებენ. აგერ შამირის მშვენიერი ბალები... ლიმონისა და ატმის ხეების ოქროს ფერი ნაყოფები მშვენიერად ელვარებენ მზის შუქზედ; ხალხიც ჯგუფ-ჯგუფად, ფერად ტანისამოსით დასეირნობს. თვით დიდებული დედოფალი კი, რომელსაც გარს მოსამსახურეები შემოხვევიან, წამოწოლილა რბილ ბალიშებზე და ტკბილად სთვლემს...

აგერ მთებზე გადმოჰიშულა მიუწოდამელი ციხე... შშენით, შრიალით გამოადის იქიდგან ეეშაპი და თავს დაეცემა ახალგაზდა, ამპარტავან ფეჰლეფანს *), რომელიც უშიშრად მიაქროლებს თავის მერანს. მეშაპი პირიდგან ცეცხლის ალებსა ჰყრის; შესაზარი თვალეები ევსება სისხლით; კლანჭებიც მაგრად მიწაში ჩააკრა; თავის უზარმაზარი გველის-მაგვარი სხეული კი ისე დაიხლანა, როგორათაც ეფეხვი, როცა ის ჯიხვს ან სხვა რომელიმე ნადირს დაიქერს...

*) ფეჰლეფან ი—გმირია.

ზაფთურებული აბღულა თვალებს აახელს; ხედავს—დაბნელებულა კიდეც, ვარსკვლავები ბრჭყვიალებენ ცის უსაზღვრო კამარაში. ჰაერი მოფენილია ყვავილების საამო სუნით... თავის პატარა ხელებით მოიწმენდს შუბზღე ციეს ოფლსა.

— „სულელიო,“ სადა ხარ? მოისმის მამის გაბრაზებული ხმა.

— აქა ვარ, უპასუხებს ტკბილის ხმით შვილი.

აბღულას უხაროდ, რომ ეს საშინელი ჩეენება სიზმარი იყო და არა სინამდვილე.

— შენ კიდეც ეს წიგნი გიჭირავს ხელში? შთოუდა წაგართმევ, თუ რომ კიდეც სახლიდამ წასულხარ.

აბღულას თვალთაგან ცრემლები სცვივოდა და წიგნს თავის მხურვალე გულში იკრავდა.

— ის სულელი მსედა შენ კარგს არაფერს გასწავლის. მასწი შინისაკენ!

მამა და შვილი მიდიან თავიანთ ღარიბ სახლში, სადაც მათ ღარიბი ვახშამი ელოდება.

აბღულას მამა, შერიფ-შაჰი, ხელმწიფის ერთი მდიდართაგანი მოადგილეს მებაღე იყო ოსუსში სახელად აბუ-მანსურ— ოერგულის ეძანდნენ.

შმთვარო ღამე იყო და გარეთ მეტად ბნელოდა.

აგერ აბღულა თავიანთ პატარა სახლის ბანზე ფიქრობს:

„მამა ჩემს უნდა წამართვას ბოსტან-ნამე *)... ის აგინებს კეთილ ასედას... ბაქცევა?... სიავით გადახდა?... არა! არა!“

თავი მუთაქაზედ ეშეება, ხელებში კი მაგრად უჭირავს დიდი წიგნი. მრთი-ერთმანერთს მისდევს დღეები. შეავილებით მოსილი გაზაფხულიც ახლოედება... ღილით აღრე, როცა ჯერ მზეს დედა-მიწა არ დაეხრუკა, აბღულა გაიქცა თავის კეთილ და ტკბილ მასწავლებელ ასედასთან.

ხალხს ქლავი-ქლუვი გააქცეს ქუჩებში. სახლების მოგრძო

*) ბოსტან-ნამე წიგნია, რომელშიაც შეგროვილია სპარსელების სახალხო ლეგენდები და ისტორიული ამბები.

ჩრდილი მოჭფენია განათებულ ღედა-მიწას. აი, ბაზარიც. შო-
რიდგან ფერად-ფერადი ტანთ-სამოსი, ტყავის ქუდები, აჭრელე-
ბული მოქსოვილი არახჩინები და ღედა-კაცების ჩადრები გამო-
სჩანან. ღუქნებ წინ ჩამოფარებულია ზოლ-ზოლი ფარდები; სა-
ქონელი გამოფენილია. მითი ღუქნის წინ ბჭყვრიალა იარაღები
აწყეია: ხმლები, შუბები, ოქროს წყალში დაფერილი ფოლადის
ქუდები (ჩაჩქანი) და ჯაჭვის სამარი ტანთ-სამოსი (აბჯარი).
მეორე ღუქნის წინ ჩანს სხვა-და-სხვა ნაირი ხილეულობა და
მწვანილეულობა; ცოტა მოშორებით კი ჩამოკიდებულია ფე-
რად-ფერადი ხავერდები და სხვა ძვირფასი ქსოვილები. მარე-
სლებ-ქვეშ ბალახსა სქამენ ვირები და ჯორები; იმათ ახლო,
წაჩოქილი, ღინჯად სცოხნიან, აქლემები... ჭველა მხრიდგან მოი-
სმის ღრიანცელი, ხმაურობა ვაჭრების ძახილი. ჭველა ამეების
გამო ჰავრი სავსეა დაუბოლოებელი ჩოჩქოლით.

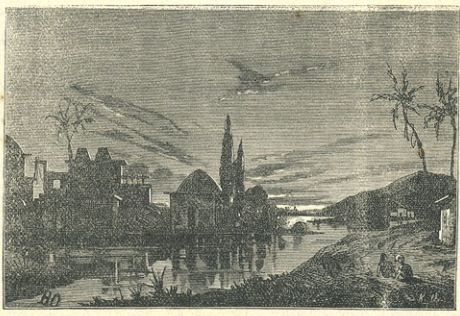
პატარა აბდულამ გაჩქარებით გაიარა მშვენიერი ღუქნების
წინ. იმას ეუცხოებოდა ეს ღრიანცელი, ეს პირის-სახეები. ის
უფრო შიგვეულია ხეების ღინჯი შრიალის სმენასა, ფრინველე-
ბის ნაწ გალობასა და ღამის ზეჭირის საამურს მუსიკას.

მაღე თავს ანებებს ამ ჩვეულებრივად აჭრელებულის და
სიცოცხლით სავსე მეიდანსა და შედის „დახურულს ბაზარში“,
სადაც იმის მოკეთე ასედას გარს ჰქონდა შემოწყობილი ძველი
წიგნები და მეღანი. ის იყო წიგნების გამყიდავი.

აბდულას გზაზე ერთი გროვა ყმები შემოხვდა, რომელ-
თაც მძიმე საპალნე ჰქონდათ წამოკიდებული და მიეზიდებოდ-
ნენ. სწორედ შესაბრალისნი არიან ეს უბედურნი ამ მოუნელე-
ბელ ტანჯვის ქვეშ იმისთანა პაპანაქებაში. მტელს წურწური გაჰ-
ქონდა მათი შავი პირის სახიდგან; ძარღვები დაჭიმული ჰქონ-
დათ და ყოველს, სიფრთხილით გადადგმულს, ნაბიჯზედ ფეხები
უკანკალედათ.

აბდულამ ჩახუჭა თავისი შავი თვალები და ერთ წუთას
შეღდა. იმის პაწაწა გული რალაც გაუგებრათა შფოთაედა და
გახურებული ხშირათა სცემდა; ყანყრატო ხან ეკვრებოდა და

ხან ეღებოდა; ცოტას გაღურჩა, კინამ ატირდა; შემდეგ ისევ თავის გზას გაუდგა, მაგრამ ფეხი ისევ გააჩქარა, რომ სულ მირობოდა. აი, ნაცნობი ღუქანიც თავის ზოლ-ზოლი ფარდებით, იმისი საყვარელი ადამიანიც. შევიდა თუ არა, თვალები ცრემლებით ავესო, ქვითინი ამოუშვა; გაშტერებული თავის მასწავლებელს მოეხვია და ცრემლების ყლაპვით ჰკითხა:

ქალაქი თუსი.

— ძვირფასო მასწავლებლო!... მითხარ; რატომ არ არის ბედნიერი... ყველა კაცი?.. ზოგი რათ იტანჯება და ზოგი კი არა?..

ზულ-კეთილი მასწავლებლის პირი-სახეზე ღიმილი შეეტყო. ეს პირველი არ იყო თავისი მოსწავლის ამ გვარი აღშფოთებულის ნახვა. წინადაც ბევრჯერა ჰქონდა შენიშნული, რომ იმ ყოველად ნიჭიერ ყმაწვილს, ხნის შესაფერ, ბევრად მეტი ესმოდა და იმის გონიერ თავში არა ერთხელ გაიფიქრებდა ხოლმე სრულებით თავისებური აზრები. აბდულას მოფერებით ხელი გადაუსვა დავარცხნილ თავზე და დიდი ჰკუთის გამომეტყველ თვალებში მოწიწებით დაუწყო ცქერა.

— ჩემო ძვირფასო, უთხრა მასწავლებელმა: ამ ქვეყანაში, რომელშიაც ჩვენა ვცხოვრობთ, სივემ კაცს მარტო თავის-თავის და თავისი საკუთარი სურვილების სიყვარული გაუჩინა, და რომ თავისათვის კარგად და უშფოთველად იცხოვროს, კაცი ცდილობს შემუსროს, რაც კი წინ ელობება, უშლის იმის ბედნიერებას, და სრულებით ყურს არ ათხოვებს იმ შემთხვევაზე, რომ საკუთარი იმისი ბედნიერება ბევრ სხვების ბედნიერებას უშლის.

მოხუც ასედას ძლიერ უძნელდებოდა უფრო სისრულითა და ნათლად ახსნა თავისი სიტყვებისა, თუმცა კი ჰხედავდა, რანაირად გულმოდგინედ ყურს უგდებდა იმას აბღულა და რა ხარბად ცდილობდა ყოველი იმის აზრი შეეთვისებინა. მოსწავლემ თავის პატარა ხელები მასწავლებელს მოჰხვია მზისგან გარუჯულ კისერზე და ახლა სხვა კითხვა მისცა:

— ნეტავი თუ მოვა დრო, როცა კაცნი ერთმანერთს შეიყვარებენ?

აბღულა აღარ აცდიდა მასწავლებელს პასუხის თქმასა და ერთი ერთმანერთზედ სხვა-და-სხვა კითხვებს აძლევდა.

მოხუც ასედას პირველად არ ესმოდა, თუ რა ამაღლებული სულისა იყო ის უცხო ყმაწვილი და შემდეგ, როცა კი გაიგებდა იმის სიტყვებს, თითონაც აღტაცებაში მოდიოდა.

აბღულა ხშირად უამბობდა ხოლმე იმას თავის უცნაურ სიზმრებს: როგორ ელაპარაკებოდა ყვევილებსა და ფრინველებს, როგორ ჰხედავდა სულთა მშვენიერ სასახლეებს... აღტაცებით უხატავდა ღამის იღუმალ სიჩუმეს, მნათობ ვარსკვლავების მომჯადოებელ ღიმილს, საღამოს ნიავის ნაზ შრიალს, ჰანდრის ფოთლების მრავალ-მნიშვნელ ენას და მწვანით მოსილი კიდეების სიმშვენეს. უფრო ცხადათა და ნათლად ჰხატავდა ფეჰლოვანების ბრძოლასა და მოგვების ჯადობაზობას, რომლებზედაც წაკითხული ჰქონდა მასწავლებლის ნაჩუქარს ძვირფასს წიგნში — ბოსტან-ნამეში.

აი, დუქნის წინ რამდენიმე კაცმა სირბილით გაიარეს; იმათ

უკან სხვებმა, და თან-და-თან გამეღვლოთა რიცხვი ემატებოდა. მოისმა ხალხის ყაყანი და საკრავების ხმა.

— ის რა არის იქ? აბა, უცქირე!..

აბდულამ გადასწია ღუქნის ფარდა და გაიხედა ქუჩისკენ; გაშტერებული დარჩა; იმის თვალებს ამის მეტად ჯერ არ ენახა იმ გვარი სანახავი.

— აქ მოდი, აქ! დაუძახა აბდულამ.

მაგრამ ასედა ღრმა ფიქრში იყო ვართუელი: იმას არ ესმოდა, რა ხდებოდა იმ ყმაწილის თავსა და რა იბადებოდა იმის თავში.

ბამოდიან ქუჩაზე. ჰხედავენ რამდენიმე რიგად გამწვრივებულ მეომართ მხედრებსა, რომელნიც ამპარტავნულად მიდიან ყვავილებით მოსილ მინდვრებზედ. ზანგებს, რომელთაც ყურებში გაყრილი აქვთ დიდრონი საყურეები, ერთი დიდი წიგნი მიაქვთ. ორ შესანიშნავ მხედართ-უფროსს ლითონის გვირგვინებით შეჭვდილი და ოქრომკვრდის ფუნჯებით მორთული ძოწეულის წამოსასხამით მიჰყავთ თეთრი მერანი; პირში აქვს ამოდებული ვერცხლის ალირი; მარცხნივ და მარჯვნივ მოსდევენ ალირში ხელ წავლებული. თავი და კისერი მორთული აქვს მოლფურჯო მძივებითა და ოქროს ფლარუნებით; უნაგირზე გადაფარებულია ძვირფასი ნაკერი ყაჯარი. სხენზედა ზის უბრალო, თეთრი ტანისამოსიანი წყნარი და ნათელ პირი-სახიანი ახალგაზდა კაცი. იმას თავზე ჰხურავს ყვავილების მოქსოვილი გვირგვინი. უკან „მუნეტიკები“ და გზირები მისდევენ.

— შესაფერი პატივი ეცით პოეტთა დიდ მეფეს ანსარის!..

მთელი ხალხი ღრმად თავს უკრავს და იძახის:

— ღიღება და დღეგოძელობა ანსარის!

აბდულა დარჩა ხახა-მშრალი, ღრმა ფიქრებით გატაცებული. იმას რალაც საეჭვოდ ეჩვენებოდა: „ეს არის მამ, ეს უბრალო, ლამაზი კაცი ბოსტან-ნამეს დამწერი?“ ჰფიქრობდა.

როცა ანსარი მოახლოვდა, სიხარულის გრძობით აღესებულმა აბდულამ დაიძახა:

— ადღეგრძელოს და აცოცხლოს ანსარი!..

ანსარიმ გაიღმა თავისი წყნარი და ტკბილი ღიმილით და შეხედა გაბედნიერებულ „სულელს.“

რასა ჰგრძობდა იმ დროს ასედა? იმის დაღონებული პირის-სახე განათდა და ახსნა კიდევ საიდუმლო: „აბდულა პოეტი გამოვა...“ მოეხვია აბდულას და დუწყო სიყვარულით კოცნა...

ძმომე და დამღშვალი ჰაერია პატარა სახლში. აბდულას არ ეძინება. შანჯრიღგანა ჩანს მნათობი ვარსკვლავები, რომლებიც მკრთალ შუქსა ჰფენენ იქაურობას. მაღალილი ყვავილები საამო სუნით ავსებენ ოთახს. აბდულას თვალების წინ ჯგუფ-ჯგუფად მიდიან მხედარნი... მოისმის ხალხის ხმაურობა... თეთრი ცხენი... ანსარი... პოეტი... და ჩვენ „პატარა პოეტს“ ჩაეძინება.

II.

ყმაწვილი პოეტი.

ბავიდა წელიწადები. პატარა „სულელი“ გახდა ლამაზი და მშვენიერი მოყვანილობის ყმაწვილი კაცი. მხლა იმას აბდულ-ქასიმ-მანსურს ეძახიან. ჩქარა და შეუმჩნეველად გაიზრინა ამ წელიწადებმა; შეიძლება ვთქვათ, რომ საიმისო არა მომხდარა რა, გარდა ბედის წერის ასრულებისა.

თავის მამასავით, აბდულა ხელმწიფის მოადგილეს ზვარში მებაღედ იყო. მრთ-თავად სულ ყვავილებში ტრიალებდა, თითქმის მუდამ ლაყვარდი ცის ქვეშ იყო. ბევრსა შრომობდა იმის პატარა თავი; ბევრი ცოცხალი, ჭანტასტიური სურათები ებადებოდა და ყველა ისინი, დროს განმავლობით, შეიქნებოდნენ ხოლმე ნამდვილი პოეტური ტკბილად აღმოსათქმელ ლექსების შინაარსად.

აბდულა არა სწერდა თავის ოცნებებს; იმის თავში ბევრი რამ იბადებოდა, მაგრამ არეულ-დარეული; იბადებოდა უანგარიზოდ, ნაწყვეტ-ნაწყვეტად. ჩვეულებრივ, ხშირად ინდის ხურმის ქვეშ ჯდებოდა და აქედამ ამ ხის ტოტებში მინამ გასქერდა ცის კამარას, სანამ საღამოს რიყ-რაყი ნელ-ნელა არ გაშქრებოდა. აქედამვე ყურს უგდებდა ქალაქის ხმაურობას, რომელიც, რაც უფრო დრო გადიოდა, უფრო-და-უფრო წყნარდებოდა და როგორა ჰქრებოდა მხიარული ფრინველების საამო ხმები. თან თითონაც გული უთრთოდა, სუნთქვა უძნელდებოდა და... იმის ტუჩებიდგან სიამოვნებით საესე სიტყვები გადმოდიოდენ...

იწყებდა ლაპარაკს და თითონვე აღტაცებაში მოდიოდა. ჯგუფ-ჯგუფად ებადებოდა აზრები და იმის მეხსიერებაში ცოცხლდებოდნენ მითოლოგიური გმირები, მათი ბრძოლა, გამარჯვება და ყოველ-გვარი ჩანტასტიური შემთხვევები.

არა ერთხელა სდენია თვალთაგან ცხარე ცრემლის ნაკადული; არა ერთხელ მიუღვია თავი თავის მასწავლებლის მხარზე და მწარე ქეთინით შეუჩივლია ყოველი თავისი დარდი და ნალეული... იმისი გული იმღერებდა ყოველივე სიცულისა და სისაძაგლის დანახვაზე; ნამეტნავ უფრო იმისთვის რომ თავისი თვალითა ჰხედავდა, რომ კაცი თითონვე არის დამნაშავე და მიზეზი თავისი უბედურობისა.

დიდი ხანი იყო, რაც აბდულას პატარა თავში იბადებოდა ისეთი კითხვები, რომლებსაც ვერა ჰხსნიდა ვერც თითონ და ვერც ასედა. სხვა გზა აღარა რჩებოდა, გარდა ერთი მეცნიერებისა. თუმცა ყმის შვილი იყო, მაგრამ ადვილად შეეძლო აესრულებინა თავისი განზრახვა, რადგან დიდი სურვილი და ლტოლვილება ჰქონდა მისდამი და თავის მხარეც ძლიერ უყვარდა. ღა, აი, ამაღამ ის ღაზნი*) გაიქცევა.

აგერ საღამოს ჟამმა მოიკვა გარემო; გრძელ-გრძელი ჩრდი-

*) ღაზნი—სპარსელების ღაზნავი, სატახტო ქალაქია.

ლები თან-და-თან ერთმანერთს უახლოვდება და, ბოლოს ჩრდილი ჩრდილს გადაება და საღამოს ბინდიც ღამის წყვილიადად შეიცვალა.

ღამეა... ჭველაფერი ჩაჩუმებულა... აბდულა შეშფოთებული ატუზულია ეზოში და მოუთმენლად რალასაც ელის. ზული ამღვრეული და როგორღაც მძიმეთა აქვს ბარეშემო საკმარისათა ბნელა.

მნახოთ, რალაცა შრიალი მოისმა... აბდულას ტანში მთლად ყოუანტელმა დაუარა... შრიალის ხმა მეორეთაც შემოესმა; გაიხედა და ეენახის მესერთან რალაც კაცის ჩრდილის მაგვარი რამ დაინახა.

— აბდულ, მანდა ხარ? მოისმა მეტად გაუბედავი-ნელი ხმა.

— აქა ვარ... იმ გვარიეე ხმით უპასუხა აბდულამ.

მესერის კარმა დაიჭრიალა და ორი კაცის ჩრდილი გაქრა იმ არე-მარეში. აბდულა და ასედა ხმა ჩაკმენდილი, ფეხ აკრეფით მიესწრაფებოდნენ ოუსის ვიწრო და დახლანკილ ქუჩებზე. ჭველას ეძინა, ყველას მოესვენა, ყველაფერი დამშვიდებული იყო.

მართი საათის უკან ვაჭრების ქარვანი ოუსიდგან გამოვიდა და ლაზნისკენ გაემგზავრა. აქლომები მძიმედ დასაპალნებულნი იყენენ სხვა-და-სხვა საქონლით; იმათ კისრებზედ ჩამოკიდებული ზანზალაკები ახმაურებდნენ სიჩუმით მოცულ ღამესა. წინ გაშლილი იყო მოტიტელებული უდაბნო...

იმათთან, ჯორზედ გადამჯდარი, მიდიოდა აბდულა. იმის ერთგულ მოკეთე ასედას მიეცა მისთვის საგზაოდ სახარჯო და თან წერილიც.

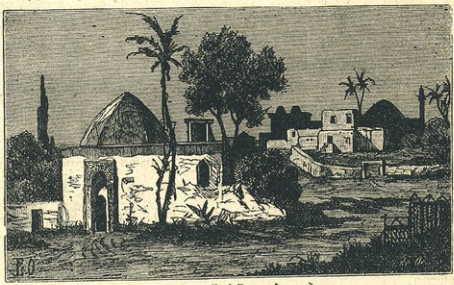
— შმეიდობით, ჩემო სამშობლო სახლო!...

აი, ლაზნიც, ძლიერი შაჰ-სულთან-მაჰმუდის დედა ქალაქი. აქ ყველაფერს სიცოცხლე ეტყობა. საწყალი აბდულა დაიბნა ამ დიდ ქალაქში. მალაქში შესელის უმაღლეე ჩამოხდნენ ერთ ქარვასლაში, რომელიც კი მოხედათ. მარვასლას თაღები სულ თლილი ქვისა ჰქონდა გადაჭედილი და ეზოც თლილი ქვით იყო დაგებული. ეს ჩენი მგზავრები მოეწყენენ ამ ეზოში, სადაც უსაქმო ხალხი მოგროვილიყო და პირდაღებული შესცქე-

რიდნენ ახლად მოსულებს. აქეთ, ერთ მხარეს, ჩამომტარი-
ყენენ მზისგან დამწვარი მებაქლეები, კალთებ ჩამოთხრეწილი
წამოსასხამებით და მრგვალი ნაბდის ქუდებით. მეორე მხარეს
მოხუცებული, გველების მომჯადოებელი შავგრემანი ინდოელი
აკვირებდა ხალხს თავისი უენო სალამურით და პატარა ჯადო-
ბაზური ყუთით, რომელშიაც იღვა გორგალივით დახვეული გვე-
ლი. სოტა მოშორებით კიდევ სხვა თვალთ-მაქცები აჩვენებდნენ
ხალხს თავიანთ ჯადობაზობასა; ერთის თებებთან იწვა ტოტებ
წამოშვერილი და კისერში ჯაჭვ-გაყრილი ძლიერი ლომი. ორი
ქრელ-ტანისამოსიანი, ყმაწვილი, კისერზედ ღვინჭილებ ასხმუ-
ლი, სიხარულით ელაპარაკებოდნენ ერთმანერთს და თანაც სთლი-
დნენ საზამთროს, რომლის კურკებსაც იქვე, თავიანთ მესა-
მე პატარა ამხანაგ-მაიმუნს უყრიდნენ.

რამდენიმე შაურად აბღულას ასწავლეს მედრესეს (სასწავ-
ლებელია) გზა.

აი, განიერი მივიდანი, რომლის შუაგულას თეთრის კედ-
ლებით ამპარტანულად გამოიყურებოდა მეცნიერების ტაძარი.
ძრძაღვით შევიდა ყმაწვილი სასწავლებლის დაჩრდილოელ ეზოში.

მედრესე (სასწავლებელი).

მირზა-ჩუესუფმა, რომელთანაც მივიდა ის ყმაწვილი ასედას
წერილით, სიყვარულით მიიღო თავის მოკეთის შავირდი და

დაპირდა რო, შეძლების-დაგვარად, უშველის იმის კეთილისა და პატროსან განზრახვის ასრულებაში.

მეორე დღეს აბდულა მედრესში იჯდა. შემდეგში ძლიერ ხშირად მოიგონებდა ხოლმე ამ თავის ბედნიერ დღეს, როდესაც პირველად მედრესში ჯდომას ეღირსა.

მით ფართო და მაღალ განათებულ ოთახში, ხალიჩებზედ, ისხდნენ „თალაბაბები“ (მოსწავლეები). იმათ შუა იჯდა ანსარი-პოეტი, თუმცა კი მოხუცებული, მაგრამ სახე აღრინდელივით ჯერ კიდევ მომღიმარი. პველანი პოეზიით იყვნენ გართობილი. მოსწავლეები ჯერ-ჯერითა დგებოდნენ და მოუშაადებლად ლექსებს ამბობდნენ იმ დევიზზე, რომელსაც აძლევდა მათ მასწავლებელი.

აბდულა ცალკე, მოშორებით, კუნჭულში შემკრთალი იჯდა და ყურს უგდებდა. ჟურს უგდებდა და ისევ ის ესმოდა, რაც რომ აღრევე ჰქონდა ნაგრძნობი იმის სულს. ხედავდა, თუ რამდენად გასაჭირი იყო გამოსათქმელად ისეთი ძნელი სიტყვებით ლექსების გამოყვანა და რანაირად გასატანჯი იყო მოსწავლეებისათვის შეუსაბამო შრომა.

ის ასე ფიქრობდა: „რაც კი ბუნებას გაუჩნია, ყველაფერი კარგია, მშვენიერია; მაშ კარგი და მშვენიერი კარგის სიტყვებითვე უნდა გამოიხატოს.“

აი, წამოდგა ერთი მაღალი ტანის გამხდარი ყმაწვილი... მძიმედ იგონებდა პოეტურ სიტყვებსა; ლექსის გამოყვანა მეტად უჭირდებოდა, თითონაც ენა ბორძიკი იყო, და ეს, უამისოთაც ძნელი, უფრო მეტად უჭირდებოდა. ანსარი გულმოდგინეთ ყურს უგდებდა, უსწორებდა და ერთისა და იმავე სიტყვებით ლექსს ადგენდა, რასაკვირველია, თავისებურად, და ამით მოსწავლეები აღტაცებაში მოჰყავდა. აბდულას გული უთრთოლდებოდა ხოლმე როცა კი მოესმოდა მასწავლებლის წარმოთქმული ლექსები.

ანსარიმ თვალი მოჰკრა უცნობ ყმაწვილს, რომელსაც ლოყები ასტკრეცოდა და ცეცხლით სახეს თვალებს აბრიალებდა.

— უცნობო კმაწვილო! შენ თვალეში ვკითხულობ ნამდვილ სიხარულსა და სიამოვნებას. ჩვენ სასწავლებელში სასწავლებლად ხარ მოსული?

აბდულამ დარცხვენით გარეშემო თვალი მოაფლო. ჟელა მოსწავლეებმა ცქერა დაუწყეს.

— ღიახ, სასწავლებლად გიახელით, უპასუხა კანკალბულის ხმით: მაგრამ მე მიკვირს რო აქ იმასა სწავლობენ, რაც მე აღრე სხვის უსწავლელად ვიცოდი.

ამ სიტყვებს ეტყობოდა მცირედი რამ კვენის ნიშნები და იყო წმინდის გულით წარმოთქმული.

— მერე, ვინა ხარ შენა, უწინამძღოლოდ რომ მიგიღწე-ვია მანდამდის? ჰკითხა ანსარიმ, და იმის ტუჩებს იქენეულობის ღმილი მოუვიდა,

— ჟმაწვილო! დაიწყო იმანვე: შენ იმგვარი იმედოვნებითა და თავგამოდებით ლაპარაკობ პოეზიაზე, როგორც ერთი სახელოვანი პოეტი. ჩემთვის საამოა შენი გაბედულობითა და დარწმუნებით ლაპარაკი. ბთხოვთ შენი ხელობა გვითხრათ.

— მე კიდევ ვიმეორებ, რომ არც ერთი ხელობა არ მისწავლია. მარტო ის ვიცი, რომ ბუნება ბევრ-ნაირ აღწერას ითხოვს. ოქვენ ლაპარაკობთ ცისა და დედა-მიწის სიმშვენიერეზე, მაგრამ იმათთვის სხვა უფრო მშვენიერი სიტყვებია.

ანსარის სახეზე განცვიფრება იყო გამოხატული.

— ჩემო მეგობარო! შენ უთუოდ უნდა გვითხრა შენი ხელობა. აბა შეამკე შენი სიმღერით ბუნება.

— მე არ ვიცი, როგორა მღერიან, მაგრამ თუ ხეების საკვირველი შრიალი და წყლების ნაზი ჩხრიალი ტკბილად მეჩვენება, მაშ, სჩანს, მეც სწორედ ვლაპარაკობ იმათზე.

— ბეხეწები, სოქვი!

აბდულა შეკრთა, ფეხზედ წამოდგა, თვალეში ძირს ჰქონდა ჩაშტერებული; სული საზარელს შეოთვაში იყო; გული ხან უსუსტდებოდა და ხან ძლიერ უცემდა; შუბლზედ ოფლი გადმოაყარა, ხელები გაუცივდა; კანკალი დააწყებინა; თავში კი ძვე-

ლი ოცნებები და აზრები გაუცხოვლდა და უწინდელმა ცხოველმა სურათებმა სულ მთლად შეიპყრეს იმისი არსება. აი, თუმცა კი კრძალვით, წარმოსთქვა პირველი სიტყვა. რამწამს ყური მოჰკრეს, ყველანი გაშტერებულნი დარჩნენ. მერე დაიწყო მეტად სასიამოვნო და ტკბილის ხმითა...

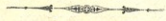
სიტყვები ხან წვიმასავით მოდიოდა, ხან, ერთბაშად, მჩქეფარე მდინარესავითა. მეთონ აბდულაც თითქოს ახლად დაიბადა: იმისმა ღინჯმა სახემ მალალი და დიდებული შეხედულობა მიიღო. საიდგან და როგორ შეიძინა ესეთი დამშვენებული გამოთქმა! იგი რალაც გაბედულობითა და ზეშთა ბუნებითი ძალით იყო მთლად მოცული:

ხისა ფიალებში მალულად მართავს გალობას პულბული და ცის ღაჟვარდში შირ ნათლად თავზე დაგჰმასის გუგული...
წარო მოდელავს სიამით, შობწყინკან მზეში კიდეი,
გელნი შექველან ცის ნაით, მარგალიტ-ჩამოძვიდეი...

ჯერ ისევ გადმოსდიოდა იმას წყლიანი სიტყვები; ლექსს არაინ არ აწყვეტინებდა; ყველანი გაჩუმებულიყვნენ...

ანსარის მთელი ქვეყანა დაჰვიწყებოდა; იმას ესმოდა ეხლა, არა თუ მარტო ლექსი, ლექსის მუსიკაც. მხლა კი იპოვა, რასაც მთელ თავის სიცოცხლეში დაეძებდა: თავისი პოეტური ნინის ღირსეული მოადგილე. ანსარის ფერი გამოჰლევოდა, არეულიყო და თვალები ცრემლით ავსებოდა...

აბდულა გაჩუმდა. მოისმა საზოგადო სიხარულისა და აღტაცების ხმა. ის ეხლა ანსარის გულზეა მიკრული... ზარეშემო ჟღავე-ჟღუვის ხმა ესმის... იმის თვალზე წინ ფერად-ფერადი ტანისამოსი სჩანს... საფეთქლები ძლიერ უცემს... ბულზედ რალაცა აწვება... და ყმაწვილ პოეტს გული მისდის...

III

სამოთხის შვილი

ღრო სულ მიდიოდა. აბდულა ანსარის საყვარელ მოწაფედ შეიქმნა; ანსარის ხელმძღვანელობით შრომობს აბდულა; ზედ-მიწევნით შეისწავლა ისტორია და ფილოსოფია; ამასთანავე საუცხოვოდ შეიგნო თავის ძველი ხალხური ღება-ენა. ბედი გლიმებოდა ამ ახალგაზდას.

მდიდრულად მორთულია შაჰის პალატები (დარბაზები), მაგრამ ღღეს მეტის-მეტად ჩინებულ-სადღესასწაულოთაა მორთული.

ბრწყინავე ჯავშნებით მორთულნი მხედარნი მწყრივად დგანან; მუსიკა უკრავს; დარბაზის ოთახები ამბორებულია სასიამოვნო სუნით. ღიდებულ სასახლის ხალხთა შორის, მდიდრულად მორთულს ბალდახინ ქვეშ, ზის თვით მაჰმუდ-შაჰი. ხალხი ჩორჩილებს, ეტყობათ მღელღარება. აი, „პოეტთა მეფე“-ც მოდის და თან ხელ-ჩართული მოჰყავს შემკრთალი ახალგაზდა ყმაწვილი კაცი. ეს არის აბდულა, ახალგაზდა პოეტი, რომელსაც ხელში უჭირავს თავისი, პირველად შეთხზული, პოემა. შმაწვილი მდაბლად თავს დაუკრავს მაჰმუდ-შაჰს და ესეც თავის მხრით დასაჩუქრებს მას ღიმილით. იქ მყოფი მთელი საზოგადოება შურით შესცქერის ახალგაზდა პოეტს.

პოემის ხელთ-ნაწერი ღიდებულს შაჰს ხელში აქვს. ანიშნეს და დაიწყეს სიმღერა ღეჰისა „რუს ტემ და ზოო რაბ“-ისა, ქვეყნიურის კეთილისა და ბოროტების ღიდ ბრძოლაზე.

აბდულას უკვირს და გოაცებულია ამ ამბით. ამ ღროს მოესმა სიხარულით აღტაცებული ხმა შაჰისა.

— ღღის შემდგ შენ ხარ „სამოთხის შვილი“ *) და არა უბრალო მომაცდაფი. ღირსეული პატივი ეცით პოეტსა!

*) ტ რ ი დ ო კ ს ი ნიშნავს სამოთხის შვილსა.

ჰველანი აღელვდნენ, ხმაურობენ; აბღულას ულოცვენ და ეხვევიან. პოეტს მოართვეს თეთრი ცხენი, თავზედ ვარდის გვირგვინი დაადგეს. წინ ყვირილით გარბიან გზირნი, ხალხი მათ სიტყვებს იმეორებს და მდაბლად თავს უკრავს პოეტსა.

— იცოცხლე უკვდავო ჭრილოვსი და იყავ ბედნიერი!!!

ამ დროს ახალგაზდა პოეტს წარმოუდგება ძველი, სიყმაწვილეში გატარებულნი, დღეები. მსეც ხომ, როგორც ანსარი, ცხენზედ ზის და თავზედ ვარდის გვირგვინი ადგია. პირის-სახე სიამოვნებით ლაქლაქებს, მზად არის მთელი ქვეყანა შეიცვას...

რამდენიმე დღის შემდეგ ჭრილოვსიმ მშვენიერი ლეილა შეერთო. მშვიდობიანად და წყნარად წარვიდნენ ახალგაზდა პოეტის დღეები; მთელი თავის თავი, არსება შესწირა ჩინებულ ხელოვნებას—პოეზიას; იმის ნიჭიერ კალმით ნელ-ნელა დაიბადა მთელი პოეტური სურათები, ხალხური ისტორიული პოემა—შაჰ-ნამე.

მშვენიერი ლამეა... ჰველაფერი დაღუმებუღია, ყველგან მყუდროობაა. ჰვეილების საუცხოვო სუნი მოფენილია სპარსეთის შპრძანებელის ბაღში. მზეც ჩაეიდა... მარდის ფრად შეღებილი ღრუბლები პატარ-პატარა გროვად ნავარდობენ ცის დაუბოლოვებელ მოკაშკაშე ლაქვარდ სიერცეში. დიდ კანდრის ხის გულის გამაგრილებელ ჩრდილში, სხედან ერთად შაჰი და პოეტი ჭრილოვსი. პოეტი გატაცებულია თავისი მომავალ პოემითა; შაჰს უხსნის თავის პოემისი შინაარს. ამ დროს ის ისე ამაღლებულია გონებით, თითქო ზეცას ჰფრინავსო.

— იცოდე, რომ შენი შრომა ძვირფასია ჩემთვის და სამშობლოსათვისაც. მე როგორც ხელმწიფე მოვითხოვ შენგან, ჩქარა გაათავო ეგ ჩინებული შრომა. მე შენ ღირსეულად დაგაჯილდოვებ!.. ეუბნებოდა შაჰი.

მირბიან დღეები, დღეებს სცვლიან თვეები და წელიწადები. ჭრილოვსი დარწმუნებულია, რომ თავის დაწყობილი საქმე რიგინად დაბოლოვდება. დაუსვენებლივ მუშაობს მისი ნიჭი და მის მშვენიერ ბაგეთაგან გადმოზადენი სიტყვები ჰხატავენ სი-

ცოცხლით საცხე სურათებს. ამ გვარად ოც-და-ათი წლის გამელობაში ითხევებოდა ხალხის ისტორია-პოემა—შაჰ-ნამე.

ქვეყანაზედ არა არს რა მუდმივი; წამია, კაცს ბედი უღიმის და, აი, მოიხდავ—და მეორე წამს აღარ სჩანს, გაჰქრა; დიდხანს უნდა უცადო, რომ ბედმა ახლად გაგიღიმოს!..

ჩვენ ისევ ჩვენ ნაცნობ ოსის ქალაქში გადავიდეთ. მას შემდეგ, რაც პირველად პოეტს ვარდის გვირგვინი უბოძეს, რამდენმა წელიწადებმა ჩაიარა...

პატარა ოთახში ბეჭუტავს ქრაქი, კედლებზედ აქიქ ბარბაცებს მკრთალი ჩრდილი. აი ჩრიდოვსიც, მაგრამ ის ყმაწვილი აბღელა როდილა: დრომ თავის ბეჭედი დასევა მას; ცხოვრებამაც მის პატროსან სახეს გაჰქრა თავისი ბრკყალი. პოეტს წინ პერლამენტი უდევს, ხელთ კალამი უჭირავს; მაგრამ მუშაობას ვერ ახერხებს... თვალწინ წარსული ცხოვრების სურათები წარმოუდგება.

პოეტს მოაგონდა, თურამდენი წლის შრომა შეუწირავს „შაჰ-ნამე“-სათვის, რამდენი თეთრად-გათენებული ლამეები და მთელი ღღეები გაუტარებია გაუწყვეტლივ. მოაგონდა ის წამი, როდესაც მხიარულმა, კმაყოფილებით და იმედებით საცემე, წარუდგინა შაჰს გათავებული წიგნი. ჰხედავს თავის გარშემო მდგომ ბოროტებით საცხე პირთა, რომელნიც მას შურის ძიებით დასცნიან. ეს არის ფარისეველთა, შურით საცხე პოეტების ხროვა, რომელნიც მოწვეულნი არიან ამის პოემის დასაფასებლად. მტერმა თავისი შეასრულა: ჩრიდოვსის ღიდება დაემხო... აქ პოეტმა თავისი ჯალარა თავი დაჰლუნა და მის ლოყებზე მსხვილ-მსხვილი ცრემლები გადმოედინა.

აგონდება ის დრო, როდესაც, მოშურნეებისაგან ცილ-წამებული, ბარბაცით გამოვიდა შაჰის მდიდრულ სასახლიდამ, სადაც ვერ დააფასეს მისი მრავალი წლის შრომა... მის ჯილდოდ იყო მხოლოდ გულ-გრილად მიღება და მცირე რამ გასამსჯელო... მართმა წამმა ყოველივე დაჰლუნა!..

მოხუცის პირის-სახე უცებ გაცოცხლდა; იგი ჰგონობს

თავის სიმართლეს და მასთან იმასაც, რომ თავის სინდისის წანაშე არ არის დამნაშავე.

მაგრამ, თუ შურმა და სიძულვილემ დროებით დაამცირა მისი ღიღება, გავა ურწმუნოთა საუკუნე და დადგება დრო ახალი, დრო განათლებისა და ქვეყნარტებისა და მომავალი ღირსეულად დააფასებს ამის უკვდავ შრომას.

ახლა ის თავის პატარა სამშობლო ოსუსის ქალაქშია, მოშორებით უმაღლურ შაჰის სატახტო ქალაქზე. და აქ, სხვათა შორის, მუშაობს თავის პატარა ბაღში, რომლის შემოსავლით მცხოვრებს მეტად ღარიბად.

აქრიდოვსი ახალი სიმხნევით შეუდგა ხალხური პოემის დაწერას. მისი კალამი ბეჯითად ბეჭდავს პოეტურ ფრაზებს და მალე კიდევაც გათავდება ეს ყოვლად შესანიშნავი წიგნი.

ოსუსის მცხოვრებთ ხშირად უნახავთ ხოლმე საღამომით მიბეჭუტული სინათლე არ შეწყნარებულის პოეტის ღარიბ ქოხში. რამოდენიმე წელიწადმაც გაიარა და, აი, აქ, ამ ქოხში, უცებ სინათლედ გაჰქრა.

დასკვნა

ღიღი ხანია ქალაქ ოსუსში ამისთანა სანახავი არ უნახავთ. ბაისმის საყვირის ხმა და დაძრა დადებული ლიტანია. მხედარნი, ყმანი, წარჩინებულნი, კარის კაცნი—ყველანი ფერად-ფერად სურათად ჩაივლიან ქალაქის მცხოვრებლების წინ.

მეთრი, ფიცხი, ბუმბულითა და ზანგალაყებით მორთული ცხენები დატვირთულნი არიან ძვირფასი თვლებით, ოქროთი, მშვენიერი ხალებით, ფარჩებით, ქირმანის შალით და ყოველგვარი ძვირფასეულობითა.

ბაზაფხულის მზე მხიარულად კაშკაშებს მოწმენდილ ცაზე. აი, მიუახლოვდენ კიდევ ოსუსს; გზირნი ჰყვირიან და ამათი ხმა ზარივით გაისმის წმინდა ჰაერში.

„— ღიღებულმა შაჰმა ასე დააჯილდოვა ცილ-წამებულო, ჩინებული პოეტი ჭრილოესი!..“

ამ დროს ალაყაფის კარების კრიალის ხმა მოისმა და ყველანი განცვიფრდნენ, როცა შემდეგი სიტყვები ესმათ:

— შუა ფართო ახალ ქვეყნად გადასულსა!..

მრ მეგობარს მოაქვს სუდარში გახვეული ცხედარი, უკან კი, მწუხარებით საესე, ძლივს-ლა მოსდევს ქალართ მოსილი მოხუცი ასედა. ჭრილოესი აღარ არის!! პოეტის სამშობლო ქონში შეერთდა ორი ლიტანია: მკედარი მიეგება თავის ღიღებსა.

ღალუმდა ყველაფერი, სიჩუმეა... ხალხმა უცებ დაიჩოქა და თაყვანი სცა თავის უკედავ, ღიღებულ პოეტის ცხედარს.

წ. მახუღიანი.

ეს მოთხრობა, გადმოკეთებული და დამატებული რუსულიდან ბ. ოგ-სიანიკოვის „ჭერდიუსი“-დან, დაბეჭდილია სომხურს ურმათა საკითხავ შურნალ „ალბიურ“-ში, სომხების პატივ-ცემულ მწერლის ბ. რ ა ტ ი ს ა-გ ა ნ, საიდგანაც ვსთარგმნით ესლა ჩვენც.

რედ.

ყმაწვილუბი ღრუბელუბი.

(მართალი შემთხვევა, რუსულით).

ზრანტუზებისა და პრუსიელების ომის დროს, 1870—1871 წ. ქალაქ პარიჟს ჯარები ჰყავდა შემორტყმული. მცხოვრებლები საშინელს შიმშილსა და ვაი ვაგლახში იმყოფებოდნენ და, რომ ეს უბედურობა თავიდან აეცილებინათ, გამოიგონეს ერთი კარგი ხერხი: გამართეს ჰაერში მატარებლები (ჰაეროსტატი), რომლის შემწეობითაც სხვა ქალაქებში მიდიოდნენ და სარჩოს მოეზიდებოდნენ.

ამისთანა მოხერხებული მგზავრობა შემოიღეს არამც თუ მარტო საფრანგეთში, არამედ მთელ დასავლეთ ევროპაში და ამერიკაშიაც. ამდროსვე გამოჩნდნენ მრავალი ცოდნის მოყვარენი, რომელნიცა ცდილობდნენ გამოეგონათ უფრო ხერხიანი ჰაეროსტატი და გაეადვილებინათ ჰაერში მოგზაურობა.

მრთხელ, ერთ მხიარულ საღამოზენდ, შეერთებული შტატების დასავლეთის მხრივ, ერთი დიდი ქალაქის მახლობლად, ფერმაში ჩამოეშვა ერთი უზარ-მაზარი ჰაეროსტატი. ცოტა ხნის განმავლობაში ამ ადგილს მოგროვდა მრავალი ხალხი; იმათში უფრო მომეტებული მუშები, ქალები და ყმაწვილები იყვნენ. ჰველა ესენი გაკვირვებით ეკითხებოდნენ ამ ჰაეროსტატის პატრონს, თუ სადაურია, საიდგან ჩამოეშვა და ან როგორ შეიძლო იმითი ჰაერში ტარება. ჰაეროსტატის პატრონიც თითქმის ყველას პასუხს აძლევდა და თან კი ხელს არ აშორებდა მატარებელსა, რომელიც გაუწყვეტლივ მალლა-მალლა მიჰქანობდა და ბოლოს კიდევ ავიდა ჰაერში ერთი ადლის სიმალღეზე. მატარებელში ჰაერგვარი (გაზი) ცოტალა დარჩენილიყო.

სამმა ახალგაზდა ყმაწვილმა დაუწყო ფერმის პატრონს ხვეწნა, რომ შიგ ჩასხდომის ნება მიეცა. ფერმის პატრონმა პირველად ყური არ უგდო, მაგრამ ყმაწვილებმა რომ ხვეწ-

ნით შეაწუხეს, ადგა და იმანაც ჰაეროსტატის პატრონს სთხოვა, რომ მატარებელი რაზედმე მოეხდინა და ყმაწვილები ისე ჩაეხსნათ. შმაწვილები ჩასხდნენ თუ არა, მატარებელი მაშინათვე მიწაზედ დაეშვა, რადგან სიმძიმე მომეტებული მოვიდა; საუბედუროდ, უფროსი მათგანი გადმოხტა და მატარებელი მაშინათვე ისეთი სისწრაფით მოიგლიჯა და ჰაერში ავიდა, რომ იქ მყოფთ თვალი ძლიერ მოჰკრეს. შიგ მყოფი ყმაწვილები ფერმის პატრონის ქალ-ვაჟი იყვნენ. ძალს ნელლი ერქვა და ვაჟს ჯონი. ნელლი უფროსი იყო ჯონზე. ხალხმა ერთი ალიაქოთი, საშინელი ყვირილი და ვაი ეგლახი ასტეხა. ჰაერიდგან ყმაწვილების ხმა ცოტათი მოისმოდა. ამის დამნახავ დედას მაშინვე გული შეუწუხდა და უგრძობლად მიწაზედ დაეცა; მამა კი გიჟვით გორავდა მიწაზედ და სიმწარით თავ-პირს იხრკდა. ჰაეროსტატის პატრონი კდილობდა დემშვიდებინა და იმედს აძლევდა, რომ მატარებელი აქვე ახლოს ჩამოეშვება და ყმაწვილებსაც არაფერი ევნებათო. ხალხს-ლა ეუბნებოდა: ერთი მათგანი კი გადაჩრება, რომელიც პირველად გადმოვაო, მეორე კი საეკვოა, რადგან მატარებელი უფრო დამსუბუქდება და უფრო ადვილათ ავა ჰაერშიო.

ამ სიტყვებზედ დედა ცოტა გონს მოვიდა და ტირილითა სთქვა: „არას დროს ნელლი თავის ძმას არ მოშორდება!“

მატარებელი წყნარად დასურავდა ჰაერში და თან-და-თან ერთ ქალაქს უახლოვდებოდა. მალლიდამ ყმაწვილებმა დაინახეს ხალხი და დაიწყეს ხელების ფართხალი და ყვირილი: „გვიშველეთ, გვიშველეთ!“

შმაწვილები ხალხის თვალში ფრინველის ტოლათა ჩანდნენ და ვერც იმათი ძახილი ესმოდათ. ბოლოს ბინდი მოახლოვდა და დაღამდა კიდევ. ამოვიდა კაშკაშა მთვარე და ვანათა მთელი ქვეყანა. შევლგან სიჩუმე იყო. ჯონის სიცივემ კანკალი დააწყებინა; დამ თავის კაბის კალთა გადაახურა და მუხლებზედ დაიწვინა.

— ჯონი! მეტი არაფერი გაქვს ამაღამ დასახური, უთხრა

ნელლიმ: ვილოცოთ და მერე შენ დაიძინე და მე ვიფხიზლებ.

— მე რათ უნდა ვილოცო, რომ ვახშამი არ მიჭამია, წამოიძახა გულ-ამომჯდარმა ჯონიმ.

— ამაღამ ჩვენ ვახშამი არ გვექნება, ჯონი, მიუგო ნელლიმ: ლოცვა კი მაინც აუცილებელია.

ბავშვებმა გულ-ხელი დაიკრიფეს და ბუტბუტით საღამოს ლოცვის თქმას მოჰყენენ.

— ახლა კი გაგვიგონებს უფალი ლოცვას, სთქვა სიხარულით ჯონიმ. ჰხედავ?... როგორ მიეუახლოვდით ცასა: შიგ ღრუბლებში ვართ!

შემდეგ დადვა თავი დის მუხლებზედ და მიეცა ტკბილ ძილსა. საბრალო ნელლის კი მთელ ღამეს თვალი არ მოუხუჭია, თუმცა შუალამისას წყნარი ქარი მატარებელს აკვანსავით არწევდა; მთელ ღამეს საშინელს ფიქრებში იყო გაბმული. მინ იცის რისა ეშინოდა, ან რასა ფიქრობდა? უსათუოდ ამასა ჰფიქრობდა, რომ ჩვენ აქ უნდა დავიხოცოთ და მშობლების ნახვას ვეღარ უნდა ველიროთო და ან ეგონა, რომ ვარსკვლავები ძლიერ ახლოს არიან და ეს-ეს არის ჩვენი მატარებელი ერთ-ერთ ვარსკვლავს დაეჯახება და გადავიბუფებითო.

მაგრამ ღმერთმა არ გაიმეტა ისინი დასაღუბად. მატარებელი შორს არსად წავიდა: არც ზღვისაკენ, არც რომელიმე მდინარისაკენ და არც მიუვალ ადგილებისაკენ: ის დაეშვა ერთ მშვენიერ ფერმაში. მეორე ღღეს, ჯერ მზე არ იყო ამოსული და აღმოსავლეთით ცის კიდე წითლად ეღვარებდა, როდესაც ნელლიმ გამოიხედა და დაინახა, რომ ისინი დედა-მისას უახლოვდებოდნენ. სოტა ხანს უკან მატარებელმა უეცრად დაიხმაურა, ბალისკენ ჩაექანა და ერთი მსხლის ხეზედ გაჩერდა. ნელლიმ ცოტა მოშორებით ერთი მშვენიერი ქვითკირის სახლი დაინახა; იმის უკან გრძლად წვრილი სახლები მოჩანდნენ და იმათ წინ კიდევ მშვენიერი ბაღი.

„—ოჰ, მადლობა ღმერთს: აქ უსათუოდ ადამიანები იქნებიან!“ იფიქრა ნელლიმ და სიხარულით თავისი ძმა გააღვიძა. მეტი

სიამოვნებით ფეხზე აღარა დგებოდნენ; უცდიდნენ, რომ ვინმე მისულიყო და მატარებლიდან გადმოიყვანა.

მს ბალი და შენობები გახლდათ ბერტონისა. იმას დილის ძილი უყვარდა ხოლმე, მაგრამ ამ დღეს აღრე ამდგარიყო და ბანზედ სასეირნოდ გამოსულიყო: უნდოდა იმ დილითვე თავისი ფერმა დაეთვალიერებინა. იმის ახალგაზდა ცოლს ერთი უეცრად თავის ქმრის გაბმული ყვირილი შემოესმა. თავ-ზარ და-ცემული საჩქაროდ კარზედ გამოვარდა. თურმე, ნუ იტყვით, ჰაეროსტატი ბერტონს უზარ-მაზარი მსხალი ეგონა და ამიტომ საშინელის ხმით გაკვირვებული გაჰკოცა.

— ჩაგვიყვანეთ აქედან, ჩაგვიყვანეთ, თუ ღმერთი გწამთ: გკვივა, ევანკალებო! მოისმა ზევიდგან სუსტი და წმინდა ხმა ნელლისა.

— შიმშილითა ცველებით, სიცივემ დაგეძრა, გვაქამეთ!.. მოისმა ზევიდგან ნამძინარევი ჯონის ხმა.

— შინა ხართ თქვენა და ან საიდგან ჩამოხვედით? ეკითხებოდნენ გაკვირვებულნი ბერტონი და იმისი ცოლი.

შმაწვილებმა ყველაფერი უამბეს, რაც თავს გადახდათ. შემდეგ ბერტონმა მოიშველა მუშები, მოაჭრევია ხის ტოტები, რომლებზედაც მატარებელი იდგა, და ჩამოუშვეს მიწაზედ. პირველად გადმოიყვანეს ჯონი, რომელიც სინარულით სულ ხტოდა, რადგან უძილობას არ შეეწუნებინა და სიკვდილსაც გადარჩა; მერე გადმოიყვანეს დასუსტებული ნელი და შეიყვანეს სახლში: სიცივით სულ კანკალებდა და თან სინარულითა ტირილდა. მშობლებს საჩქაროდ მანარობლად კაცები გაუგზავნეს. შუა-დღისას, ბერტონის ფერმას რამდენიმე კაცი მუშაკებითა და სხვა-და-სხვა საკრავებით მოადგნენ. შმაწვილები სინარულით მშობლებთან წაიყვანეს. მთელ ქალაქს უკვირდათ და იხახდნენ: „ყმაწვილები ღრუბელში არ დაიხრცნენო!“

ვარგაკელი

ისტორიული კოპორი.

I

წმინდა-მოწამენი ღვთით და კოსტანტინე.

ვეჟანაჴმ იშვიათია
იმისთანა ხალხი,
რომელსაც გამო-
ველოს იმოდენი
უბედურება და მწუ-
ხარება, რამდენიც
უნახავს ქართველ
ხალხს. მას ვარშე-
მო ბევრი არა ქრი-
სტიანი ხალხი ეხვია
და ისინი მუდამ მის

დარბევას, დაჩაგვრას და დამონებას მეცადინეობდნენ. მაგრამ
სიმხნე, მამაცობა და სიყვარული სამშობლო ქვეყნისა ქართვე-
ლობას აძლევდა იმოდენა მამაცობას, რომ ამარცხებდა მტერს
და იცავდა სარწმუნოებას, სამშობლო ქვეყნის თავისუფლებას
და ეროვნებას.

686 წელს ქართველ ხალხს ემუქრებოდნენ არაბები, მაგ-
რამ ქართველთა შორის აღმოჩნდნენ იმისთანა პირნი, რომელ-

თაც დაიცივეს სამშობლო ქვეყანა; არ მოუხარეს მტერს კისერი, არ დაემორჩილნენ მას და არ გაუხდნენ მონად.

ასეთი მამულის შვილნი მრავალნი იყვნენ, მაგრამ ყველაზე სახელოვანნი და გამოჩენილნი იყვნენ ორი ახალ-გაზდა ძმა, ღვიდ და ქოსტანტინე. მსენი სცხოვრებდნენ იმერეთში და იყვნენ არგვეთის გამგებელად. ამით დროს ზემო-იმერეთს დაეცა მურვან-შრუ. მაგრამ ძვირად დაუჯდა მას მამაცი ერის შეწუხება. ღვითმა და ქოსტანტინემ დაუმტკიცეს მას, რა ძალა აქვს სარწმუნოებას და ერის თავისუფლების დაცვის გულითადს სურვილს: არ შეუშინდნენ მურვან-შრუს. როცა შეიტყვეს, რომ ის ძალიან გაჯავრებული მოდის მათის სამშობლო ქვეყნის ასაკლებათაო, მყისვე შეჰყარეს თავიანთი სამთავრო ჯარები, გულადად მიეგებნენ და გასწვიტეს მტრის რჩეული მოწინავე ჯარი.

მს რომ მურვან-ყრუმ შეიტყო, ძალიან გაუკვირდა, დაიკო პირში თითი და სთქვა: „ვინაა ასეთი გაკადნიერებული, რომ ეწინააღმდეგება ღვთის უდიდეს მოციქულს მაჰმედსაო?“ — სთქვა ესა და ისე გაჯავრდა, რომ ცეცხლი მოაკიდა: განჩისხდა, გაშფოთდა, აივსო მისი ბოროტი სული და გული ბრანითა, შესძახა ჯარსა და მთლად მიუსია არგვეთელებს. ღვითი და ქოსტანტინეც მხნედ დახვდნენ მტერს, მაგრამ მასმა უმრავლესობამ მაინც დაამარცხა ისინი, და სახელოვანნი მამულის შვილნი ტყვედ წაიყვანეს. მურვან-შრუს ძალიან გაუხარდა მათი დაქვრა. როცა მასთან ორივე ძმები მიიყვანეს, მოეწონა მათი ტანადობა, მშვენიერება, მხნეობა და ეაქცა ცომა: ორივენი ჯერ კაბუჯნი იყვნენ და ჰქონდათ ქვრა სახე. მურვან-შრუს არ ემეტებოდა ისინი დასახოცავად და ჰსურდა თავის მხარეზე და სარწმუნოებაზე გადაბირება. ამისათვის უთხრა ღვითს:

— ჩემი ჯარის უფროსებისაგან შევიტყე, რომ შენ ხარ გულოვანი მხედარი და ჯარების კარგი წინამძღოლი. მენანება მე მაგისტანა მხნე ეაქ-კაცის მოკვლა: მოდიოთ მიიღეთ მაჰმადის

რჯული შენცა და შენმა ძმამაც, და მაშინ მე თქვენ არას
გაენებთ.

ძმებმა ორთავემ უარი უთხრეს:

— არ შეგვიძლიან მამა-პაპის ქრისტიანულ რჯულს ვუ-
ლალატოთ; მზათა ვართ მისთვის ორივემ ყოველივე სიმწარე
ტანჯვისა გამოვიართოთ, და არ მივსცეთ ხალხს მაგალითი სარ-
წმუნოების ლალატობისა!

მურვან-ჰრუს ეწყინა უარის-ყოფა; გასცა ბრძანება მწარედ
დაეტანჯად ისინი საპრობილოში.

მრთს კირას არც წყალს ასმევდენ, არც პურს აკმევდენ.
მერმე გამოიყვანეს და მიჰგვარეს ისევ მტარვალს. იმან ჰკი-
თხა:

— მოკუტიანდით, თუ არა? მიიღებთ მაჰმადის რჯულს, თუ
კიდევ უარს იტყვიან?

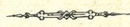
ღვეითმა და ქოსტანტინემ უპასუხეს: ქრისტეს რჯულს რო-
მელიც ჩვენ მიგვიღია დედ-მამისაგან, ვერ ვუღალატებთ, რაგვა-
რიც გინდა ტანჯვა მოგვაყენოთ!

მაშინ მტარვალი უფრო გაცოფდა და გასცა ბრძანება,
ჯერ მწარეთ დაეტანჯათ ისინი და მერმე დაეხრატათ. შეუბრა-
ლებელმა მტანჯველებმა გააძრეს იმათ ტანისამოსი, თავდაღმა
დაჰკიდეს ფეხებით ხეზე, და ისე სცემეს ჯოხებით, რომ ტანი
სრულიად დაულურჯეს; მერმე ხიდან ჩამოსხნეს, ორივეს ყელ-
ზე დიდროვანი ქვები მოაბეს და მდინარე რიონში გადაჰყარეს,
იმ ადგილას, საცა ეხლა ქალაქს მუთაისის „წითელი“ ხილია გა-
კეთებული.

ასე უპატიოდ და დიდის ტანჯვით დაიხრატნენ მურვან-
ჰრუსაგან ღვეით და ქოსტანტინე; მაგრამ ლმერთმა აღიდა მა-
თი სახელი. იმ დამეს მათს წმინდა გვამებს, შიგ წყალშივე,
დაადგა ნათელი ორის დიდი სვეტის სახით. რა ნახეს ეს ნათე-
ლი, მივიდნენ ღამით და პატროსანი გვამები მდინარიდგან წაა-

სვენეს და დასაფლავეს იქ, საცა ეხლა მათ სახელობაზე აშენებულია მოწამეთის მონასტერი *)).

მაგრამ ქართველმა ხალხმა არ ინება ისინი მიწას ქვეშ ყოფილიყვნენ მოფარებულნი. საქართველოს ეკლესიას, თუმცა არა ჰქონდა ჩვეულებად საფლავებიდგან წმინდათა და მოწამეთა გვამების ამოღება და ეკლესიებში და მონასტრებში ზეზე დასვენება, მაგრამ ქართველებმა დაარღვიეს თავის ჩვეულება: დიდის პატივით იხსენიებდა იმათ და მოწიწებით ევედრებოდენ ზეციერს მამას მათის საფლავის წინაშე. 1027-სა და 1072 წლებს შუა საქართველოს სახელოვანმა მეფემ ბაგრატ მე-IV-მ ააშენა მათს საფლავზედ მონასტერი, ამოიღო მიწიდან მათი წმინდა გვამები, გაუკეთა ორივეს ერთი კუბო და დაასვენა ზეზე შიგ მონასტერში. ისინი ახლაც აქ ასვენიან. ამავე დროს ეკლესიამ შერაცხა ისინი წმინდა მოწამედ. მათს ხსენებას ქართველი ხალხი დღესასწაულობს 2 ოქტომბერს, და ევედრება მათ, იყვნენ მფარველნი ჭრისტეს მოყვარე ქართველ ხალხისა.

*) ქუთაისიდან ჩრდილო-აღმოსავლეთისკენ 4—5 ვერსის მანძილზე მდ. წყალ-წითელას ნაპირზე.

II

მეფე ვახტანგ გორგასლანი.

პახტანგ ვორგასლანის მამა იყო მეფე მირდატი. ღედას ერქვა სახელად საგდუხტი. ეს იყო სპარსეთის დიდებული თავადის ქალი.

ვახტანგი შეიღი წლისა იყო, როცა მამა მოუყვდა. სამეფოს გამგებელად გახდა ღედა იმისი საგდუხტი. ის სამეფოს კარგად უღლიდა და შეიღს, ვახტანგსაც, რიგიანად ზრდიდა. იარალის ხმარებას, ცხენზე ჯღომას, სამეფო წესს და გამგეობას იმას ასწავლიდნენ სახნლოვანნი მეომარნი, თავადნი საურმაგე და ჯუანშერი; წიგნს კი ეპისკოპოსი მიქელ ასწავლიდა.

საქართველო არ იყო ამ ღროს მშვიღობიან ცხოვრებაში. მსეღი დაეცნენ ჭართლს, აიკლეს სოფღეღი და მრავალი ქართვეღი ტყვედ წასახეს აკვასიის მთებში. ტყვედ წაიყვანეს აგრეთვე ვახტანგის და, მირანღუხტიც. ვახტანგი ამ ღროს ათი წლისა იყო. ამავე ხანს ბერძნებმა დაიჭირეს სამეგრელო, აფხაზეთი და სამცხე-აღარაჯეთი. სპარსეღეღიც არ ასეენებღნენ ამ ხანებში საქართველოს.

ჭართვეღეღების მტრების ასე გათამამება ახალ-გაზღდა ვახტანგს ძალიან სწყინდა და ემზადებოღდა მეღღრად დაჭნეღროღდა იმათ, როცა მეფედ გახღღებოღდა. 15 წლისა იყო, მეფედ რომ გახდა და მაშინვე გამოუცხაღდა თავაღობას და ხალხს, რომ იმას ჭსურს მტრების ჯაერი ამოიყაროს. ღედასა და დას, ხვარამხეს, ჩააბარა სამეფოს გამგეობა, თეითონ შეჭყარა ჯარები, წაუძღღვა წინ, მიეღდა ღარიალის ხეობაში, დაჭნოცა მარხან-ხაზარეღი და ოსი ბაყათარ, ცალკ-ცალკე, ხეღ-და-ხეღ ბრძოღაღაში; დაამარცხა მათი ჯარებიც, შეეღდა მსეთში, დაარბიღა ისა, მოსძებნა თავისი ტყვედ წაყვანიღი და, მირანღუხტი, გამოიხსნა ქართვეღთ ტყვეეღი, გამოართვა ოსებს თავეღბნი, და დიღის დიღებით და საშო-

ერთი შემობრუნდა საქართველოს. ნარას სოფელს, ნუზლა საყდარზედ, მარხან-ხაზარელისა და ოს ბაყათარის მოკელის ამბავი შემდეგის ლექსით არის დაწერილი:

„გაგაკასიანი დავიბეჯე, ოთხს სამეფოს სიმალი ვკარი;
ქართველს ბატონს და მოვსტატე, არ დავუგდე ჩემი გვარი:
მოიწვდა, ფიცით მიდალატა, მან დაიდვა ჩემი ბრალი,—
ბაყათარ წყალსა მიცა, აღისოცა ოსთა ვარი.
გინც ესე ლექსი იხილოთ, მგირვედ ბრძანეთ შენდობანი“.

ზამარჯეებული მეფე მცხეთაში დიდის ამბით მიიღეს: ფეხქვეშ თიანდაზა გაუშალეს, თავზე ოქრო და ვერცხლი დააყარეს და დიდი ქება უთხრეს.

ამის შემდეგ მეფე მახტანგმა დაიწყო ახლა ფიქრი სპარსელების შერიგებაზე; მათთან მოყვრობა მოიწადინა. სპარსეთის მეფეს ურმიზდს დიდი საჩუქრები გაუგზავნა და სთხოვა ქალი, ბალენდუხტი, ცოლად. სპარსეთის მეფე თანახმა გახდა იმის დასიძეებაზე, რადგან ბერძნებზე იყო გადამტყრებული და უნდოდა ქართველი ხალხი თავის მომხრედ ჰყოლოდა. ამისათვის მახტანგს თანხმობის წერილი მოსწერა და სახელად „მახტანგ მარხან-ხეასრო-მანგ“ უწოდა. მეფემ შეირთო ცოლად სპარსელი ქალი. ამ მიზეზით სპარსეთი აღარ ემტყრებოდა საქართველოს. ხალხს უხაროდა, რომ მახტანგი გონიერი, კეთილი და ძლიერი მეფე იყო.

მაგრამ თვითონ მეფეს არ ეკაზნიებოდა თავის სამეფოს მდგომარეობა; სწყინდა, რომ იმის ყმაწვილობაში ბერძნებმა და სპარსელებმა დიდად შეაწუხეს საქართველო. ამისათვის ორივე ეს ხალხები ეჯავრებოდა იმას: ორივესთვის მაგიერის გადახდა ეწადდა და ამისათვის მარჯვე დროს ეძებდა. ბედმა დიდხანს არ აცდევინა მახტანგს. ბერძნებსა და სპარსელებს ამ დროს ერთმანერთში დიდი მტეობა ჰქონდათ. ურმიზდმა შეატყობინა თავის სიძეს: „ბერძნებს ჩემზე გამოლაშქრება განუზრახავთ და გთხოვ შენ დაასწორო: შეხვიდე იმათ სამფლობელოებში და შეა-

ჩერო იმ დრომდე, ვიდრე მე მოვიცლიდე“. თვითონ არ ცუ-
ლა ამისათვის, რომ ძმა, შორუზა, ეჩხუბებოდა და უნდოდა მე-
ფობის წართმევა.

მანტანგს გაუხარდა ეს ამბავი, შეჰყარა თავისი მამაცი ლაშ-
ქარი, აგრეთვე სომხების, აღირბეჯანის ჯარები, წაუძღვა წინ,
გაიარა სომხეთი და გარს შემოერტყა ძარნუ-ქალაქს ანუ შრზე-
რუმს. აქ დიდხანს იომეს, მაგრამ ქალაქს ისეთი მაღალი ქვი-
ტკირის გაღაენი ჰქონდა შემოვლებული, რომ მანტანგის ჯა-
რებმა ის ვერ დაიპირეს. ამასთანავე შავი ზღვით ბათუმის მაზ-
რაში ბერძნების ჯარები შემოვიდნენ. მანტანგი შიშობდა, მტერ-
მა უკან არ მომიაროსო და გზა არ შემიკრასო. ამისათვის და-
სტოვა ძარნუ-ქალაქის გარეშემო ორი ერისთავი, 24 ათასის
კაცით და თვითონ ბათუმისავე წავიდა. გზა-გზა იმან ჯერ და-
იპირა სამი ქალაქი ანძი ან ძორი, მკლეცი და სტეჩი, მერე
მოვიდა ბათუმის მაზრაში. აქ ამ დროს მეფედ ლაზისტანისა,
ძობულეთისა, ბურიისა, სამეგრელოსი და აფხაზეთისა იყო ვი-
ლაცა ზუბაძე. ეს აქ გაამეფეს ბერძნებმა 452 წელს, როცა
მანტანგი ჯერ 13 წლისა იყო. ამ წყალობისათვის იმას ბერძ-
ნების მხარე ეკირა. მანტანგმა შემოუტყა და გაავდო ის ბათუ-
მიდგან. ის წავიდა კოსტანტინეპოლს. მანტანგი მიაღდა ახლა
ქალაქს ძოსტანტის, ტრაპიზონის მახლობლად მყოფს. აქ იბრძო-
და ის საჰს თვეს და არბედა არე-მარეს. აღუა რომ შემოარ-
ტყა ქალაქს და დაუწყო ბრძოლა, მაშინ გასცა ბრძანება, არამ-
ცა-და-არამც ეკლესიებისათვის ხელი არ ეხლოთ და ტყვედ და-
კერილი სამღვდელი პირნიც პირ-და-პირ მასთან წარედგინათ.
ამასობაში ბერძნის ჯარებმა იმატეს: საქმე გაჭირდა და ბრძო-
ლა სამი მარი შეიქმნა. მანტანგმა დაიწყო ძოსტანტი ქალაქის
სამღვდელიებსათან მშვიდობიანობაზე და შერიგებაზე ლაპარაკი.
პეტრე მღვდელსა და სამოელ მონაზონს უთხრა:

— ძართველებსა და ბერძნებს ძრისტეს რჯული გვიპირავს
და დიდი ცოდვა არის ერთმანერთის ხოცვა, დარბევა, შეწუხე-
ბა და ქვეყნების წართმევა. იმპერატორმა დამიბრუნოს ყველა

ის მიწები, რომელნიც საქართველოს ეკუთვნის და მაშინ მე იმას აღარ ვეჩხუბები.

შერიგების სურვილი მახტანგისა სამღვდლოებამ მოიწონა: მისცა მტკიცე პირობა, რომ უთუოდ შეგარიგებთ იმპერატორთან და შენს სურვილსაც ავასრულებინებთო. მაშინ მახტანგმა განათავისუფლა საბერძნეთის ტყვეები და სამღვდლოება. მაგრამ პეტრე მღვდელი და მონაზონი სამოელი მძევლად შეინახა თავისთან.

მანათვისუფლებულ სამღვდლოებამ მახტანგის სურვილი იმპერატორს ლეონს შეატყობინა. ის თანახმა გახდა შერიგებაზე. მაიმართა მიწერ-მოწერა. შუა-კაცებად სამღვდლო პირნი იყვნენ. იმპერატორი დაჰპირდა მახტანგს მამაპაპეული მიწა-წყლის დაბრუნებას. ამ პირობის ასრულებისთვის მარტო ისა სთხოვა მახტანგს—გაჰყროდა სპარსეთს, აღარ ჰქონოდა იმასთან კავშირი და საბერძნეთის მეგობარი ყოფილიყო. ამ პირობაზე მახტანგი თანახმა გახდა.

შერიგება რომ ასე ვათავდა, მეფე მახტანგმა გაიზვიარობით მოახდინა სამხედრო თათბირი. ზამოუცხადა სპარსეთისა და სომხების ჯარების უფროსებს:

— შევ ზღვაზე ბერძნის ჯარები გამოვიდნენ და შეიძლება გზა შეგვიკრან: აღარ გაგვიშვან არც საქართველოსკენ, აღარც სპარსეთისკენ, და ყველანი აქ ამოგეწყვიტონო; სჯობს ხელი ავიღოთ ქალაქის აღებაზე, უკან დავიწიოთ, სომხეთისკენ, და მერმე შევრიგდეთ ბერძნებთანაო.

უკან დაწევაზე ისინი თანხმა გახდნენ, შერიგებაზე კი უარი სთქვეს. მახტანგს ეს ეწყინა, გააცალკევა იმათგან ქართველების ჯარები, დაიწია უკან და უთხრა სომხებსა და სპარსელებს:

— რადგან არა გსურთ ჩემი რჩევა მიიღოთ, მანდ ბერძნები არიან და იომეთ თქვენა და იმათ, როგორც გნებავთ; მე კი ჩემის ჯარით არა მსურს მაგ ბრძოლაში გავერიო.

მახტანგი ქართველთ ჯარებით განზე გადა და დაუწყო.

მეომართ ყურება. ასტყდა ბრძოლა. ბერძნებმა დაამარცხეს სპარსელები და სომხები; ამათი ჯარებიცა და უფროსებიც მთლად გასწყდნენ ომში.

მახტანგს ეს ამბავი არ ეკაშნიკა. არა ჰსურდა არც ბერძნებისა და არც სპარსელების გაძლიერება. იმისი გულთთადი სურვილი მარტო ის იყო, რომ იმათ ერთმანერთი კარგად გაეზღერათ და შესუსტებულიყვნენ. იმას თვითონ უნდოდა ყველაზედ ბატონობა. ამ განზრახვით ის თავს დაესხა დალილილსა და დაქანცულ საბერძნეთის ჯარებს და დიდად დაამარცხა. ომში მოჰკლეს ჯარების უფროსი პოლიკარტასიცა.

ამ გვარად მახტანგმა ბერძნებიც დასაჯა და სპარსელებიც; ამოიყარა მათი ჯავრი საქართველოს წყალებისა და დარბევისათვის.

თუმცა ნათქვამია: „ერთი მწევარი ორს კურდღელს რომ გამოუდგება, ვერც ერთს ვერ დაიჭერსო,“ მაგრამ ჭკუიანმა მახტანგმა ეს მოახერხა. თავისის ცბიერებით დააუძლოურა მტრები, მაგრამ თავი ისე მოიკატუნა, ვითომც ის მათი ერთგული მეგობარი ყოფილიყოს და არა მტერი. მისწერა თავის სიმამრს, სპარსეთის მეფეს შამიზდს, რომ შენის ერთგულებისათვის გაესწყვიტე მე საბერძნეთის ჯარებიო. საბერძნეთის იმპერატორს შეუთვალა: „მე ნება მიეცი შენს ჯარებს სპარსეთის ჯარების დახოცვისაო, მაგრამ, როცა იმათზე გაიმარჯვეს, ისე გათამამდნენ, რომ ჩემი დამარცხებაც მოინდომეს და შემოებნენ ქართველთ ჯარებს; მაშინ ამათაც ვერ მოითმინეს, ასტყდა ბრძოლა და შენი ჯარები დამარცხდნენ. ძართველნი არა ვართ ამოში დამნაშავენი. ბრძოლის მიზეზი იყო პოლიკარტასი, რომელიც უკვე მოჰკლეს ომში. ამისათვის, იმელი მაქვს, არ გასწყურებით ჩვენზე და არ გადახვალთ თქვენს პირობაზეო.“ იმპერატორი კმაყოფილი დარჩა ამნაირის თავის მართლებითა და შეურიგდა მახტანგს, დაუბრუნა უკან შავი ზღვის პირად მდებარე მაზრები, გარდა აფხაზეთისა.

ამის შემდეგ მახტანგმა შემოვილა საქართველოსთან ახ-

ლად შემოერთებული ქვეყნები, გამოიარა სამცხე-ძლარჯეთი, ნახა მუხარისის ციხე, მოეწონა ის და სთქვა: „შემშარიტად თუ ხარ შენ ციხე!“ დააყენა აქ გამგებელად არტავაზ მრისთავი და უბრძანა აშენება „ციხე არტანუჯის,“ ეკლესიისა და ხევში მონასტრისა. „მუ კიდევ გაძლიერდებოდა სპარსელები, მაშინ თავი ამ მონასტრის ხეობაში უნდა შევიკუროთო,“ სთქვა მეფემ.

სპარსეთის ხელმწიფეს ძალიან ეწყინა მახტანგის ასეთი ქცევა, მაგრამ მოუთმინა ამისათვის, რომ ეწინააღმდეგებოდა არ გადამეკიდოსო. მშვიდობიანობა გაგრძელდა შრამიზდის სიკვდილამდე. ამის შემდეგ სპარსეთში მეფედ გახდა შირუხა. როცა მახტანგს პირველი ცოლი მოუკვდა და დაინიშნა საბერძნეთის იმპერატორის ქალზე, მლენეზე, იმას ძალიან ეწყინა ქრისტიან მეფეების მოყვრობა და ემუქრებოდა საქართველოს. ამისათვის მახტანგი ამაგრებდა თავის სამეფოს; ბევრს ალაგას ააშენა ციხე სიმაგრეები, დააყენა შიგ ჯარები, შეკურა ყოველგან გზები და ასე მოემზადა გულადად დახვედროდა მტერს.

სპარსეთის ხელმწიფემ გამოილაშქრა საქართველოზე. ამან გზა-გზა დაამარცხა სომხები და მოუახლოვედა სამეფოს. მახტანგმა ეს ამბავი იმპერატორს ლეონს შეატყობინა და ჯარით შემწეობა სთხოვა; თვითონ მრისხანეთ მიეგება მტერს წინ. მის ჯარში კავკასიის მთიული ხალხებიც იყვნენ. მტერს ყოველგან ციხეები, სიმაგრეები და სანგრები დაჰხვდათ. მახლოებულ კამპებში, სიმაგრეებში და ციხეებში მყოფი ჯარები საჩქაროდ შეელოდნენ ერთმანერთს, როცა მტერი რომელსამე მათგანს მიადგებოდა.

მთითონ მახტანგი იბრძოდა როგორც ლომი, როგორც გაშფოთებული მგელი. მას ეხურა თავზე ჩაბალახი, რომელზედაც გამონატული იყო წინ მგელი, უკან ლომი. ბრძოლის დროს, რომელს მხარესაც სუსტობდენ ქართველი, იქით მიჰმართავდა ხოლმე. მტერნი ისე შეშინდნენ მისგან, რომ, დაინახავენ თუ არა, აფრთხილებდნენ ერთმანერთს: „ღურ აჲ გორ-

გასაღ,“ რომელიც ქართულად ნიშნავს: „მოერიდეთ თავსა მგლისასა.“ ამ მიზეზით მახტანგს დაერქვა „ბოღრგასაღი.“

მძი გაგრძელდა ოთხი თვე. ბოლოს იმპერატორმა ლეონ-მაც შეატყობინა მახტანგს, რომ შემწედ ჯარს გიგზენიო. შირუხამ შეიტყო ეს ამბავი, შეშინდა და სთხოვა მახტანგს შერიგება; მაგრამ იმან უარი შეუთვალა და თანაც დაემუქრა. მაშინ შირუხამ იცნო მახტანგი მეფედ, გამოუგზავნა უძვირუასესი სამეფო გვირგვინი და სთხოვა კიდეცა ვინახულოთ ერთმანერთიო. ამანაც გაუგზავნა თავის მხრით საჩუქრები და მერმე დიდებული კაცებით მის სანახავდაც მივიდა. მან ახლდა აგრეთვე საბერძნეთის ჯარების უფროსი ლეონ ანტიპატრიკი. საქართველო და სპარსეთი შერიგდნენ. შირუხამ მისცა მახტანგს აღთქმა, რომ ის აღარ გაერევა საქართველოს შინაურ საქმეებში და აღარც მტერობას გაუწევს ქართველებს, მაგრამ მაინც შიშობდა, საქართველომ არ მილატარსო. ამისათვის მოინდომა მახტანგის დის ცოლად შერთვა. მოყვრობა მოხდა, სპარსეთის ხელმწიფე გახდა მახტანგის სიძედ. სამი ხელმწიფე დაუნათესავდნენ ერთმანერთს. საქართველო დამშვილდა; ჩადგა თავის ცხოვრების კალაპოტში; ცხოვრება თავის ჩვეულებაზე იწყო და აღარაინ აწუხებდა მას.

მეფემ ისეთივე წესი დაადგინა სამეფოში, როგორც იყო მის გამოჩენილ წინაპართ დროს: დააყენა ერისთავებად თავისი ერთგული თავადები: ჯუანბერი, ღიმიტრი, ბრიგოლი, ნერსარანი, ადარნასე, სამანგირი, ბაკური, არტევაზი, ნარსე და ბიერიტიანი. სამეფოს ბედი, ამით ჩააბარა; მეფედ კი თავის მაგიერად თავისი უფროსი შვილი ღაჩი დასვა და თვითონ იერუსალიმს წავიდა სალოცავად. მან წაიყენა ათი ათასი (10,000) ჯარის კაცი და ზოგი-ერთნი მათგანნი დაასახლა იქვე, იერუსალიმის მახლობლად. ამათი შთამომავალნი დღესაც აქ არიან, მაკრამ ქართული აღარ იციან.

იერუსალიმიდან სპარსეთს წავიდა. აქედგან იმან და სპარსეთის მეფემ გაილაშქრეს ინდოეთს. აქაც ისახელა მან თავი

მეომარობით და ვაჟაკობით, მასთან უცხო ხალხების განათლებული ცხოვრებაც ნახა. ამბობენ, აქედან რომ დაბრუნდა საქართველოში, თან აბრეშუმის ქიის თესლი შემოიტანა და ქართველებს აბრეშუმის მოყვანა ასწავლაო.

საქართველოში დაბრუნების შემდეგ მახტანგმა იმპერატორის ლეონის ქალი ძლინე შეირთო და მიიღო მზითვად აუხაზეთი; გამოიწერა საბერძნეთიდან ნასწავლი კაცები, გახსნა სკოლები, ბრძანა სწავლება ყმაწვილებისა, დააყენა 12 ეპისკოპოსი და ქათალიკოზად ტრაპიზონელი პეტრე; გახსნა აგრეთვე ზარაფრხანა და მოსკრა თავის სახელობაზე ფული; მრავალგან ააშენა სოფლები, ქალაქები, გაიყვანა უდაბურს ადგილებში სარწყავი არხები, დაიწყო აშენება მცხეთის ეკლესიისა და თბილისის ქალაქისა.

ამბობენ, რომ მახტანგის დროს იმ ალაგას, საცა ეწლა თბილისია, დიდი დაბურული ტყე იყოო. შერთვლ აქ სანადიროდ წამოვიდა მეფე. ნახა ხოხობი, მიუტევა მას ქორი; ის გაეკიდა უკან დაჰსიანგლა, ხოხობი ჩამოვარდა აბანოს ცხელ წყალში, ზევიდან ქორიც და ორიენი მოინარშნენ. მეფე მივიდა, ნახა ცხელი წყალი, გაუხარდა მისი პოენა, დაათვალიერა არე-მარე და მოეწონა ეს ადგილი. მახტანგმა აქ ააშენა ქალაქი. თბილ წყლების მიზეზით დაერქვა სახელად „თბილისი“; გადმოვიდა მცხეთიდან და დასახლდა აქ. ამ დროიდან თბილისი საქართველოს სატანტო ქალაქად გახდა,

მიდრე მახტანგი სამეფო საქმეებს ასე გაარიგებდა და ყოველივეს თავის რიგზე მოაწყობდა, სპარსეთში მოკვდა იმისი სიძე შირუზა და ხელმწიფედ გახდა ძაბადა, რომელიც ძალიან მძლავრი კაცი იყო. ამან ასტენა საბერძნეთთან ჩხუბი და მახტანგსაც შემწეობა სთხოვა; მაგრამ იმან არ მიიღო მისი თხოვნა და უთხრა ელჩებს:

— მესმის თქვენი მეფის თხოვნა; იმას ჰსურს მე ხმალი გაუღესო, რომ მერე მევე მარჯვედ გამბასროს. ამაზე არის ნათქვამი: „მკვდელო, გაღესე მანვილი შენი, რომ ბასრად განე-

წონოს ის ასოთა შენთა!“ უთხარით თქვენს მეფეს: ჯერ მოვიდეს ჩემთან, იომოს, მერე საბერძნეთზე გაილაშქროს. მე ქრისტიანი ვარ და ნებას არ მიეცემ იმას, რომ ჩემის რჯულის ხალხი შეაწუხოს.

ძაბადს ეწყინა ამაყი პასუხი მახტანგისა; გამოილაშქრა, შემოიარა შიგნით-ძახეთი, დაიჭირა ძიზიყი, ქერმის-ციხე და მელის-ციხე; მერე გადმოვიდა ბარეთ-ძახეთს და დაიბანაკა მდინარე იორის პირზე. აქ იმას წინ გადაუდგა მახტანგი. ამან გაჰყო თავისი ჯარი სამად. უჯარმის პირდაპირ ველზედ ერთი რაზმი დააყენა მარჯვნივ, მეორე მარცხნივ და თვითონ თავის სამეფო ჯარით, სეფე-წულეებით, შუაში ჩადგა. სამს დღეს გაგრძელდა ომი. მორივე მხრით ბევრი ხალხი დაიხოცა. მესამე დამეს მახტანგმა უთხრა პეტრე ძათალიკოზს, რომელიც მეფესთან ბრძოლის ველზე იყო:

— მიცი, კაბადა ძრისტეს მტერია და არა ჩემი: იმას უნდა ქართველები თავის რჯულზე მიაქციოს. მე არა მსურს ესა. ამისათვის მწადიან ხვალ გულად შევება მტერს, რომ ან ჩემი ჯარი გასწყდეს, ან მტერი დამარცხდეს!

ძათალიკოზმა მოუწონა აზრი. მათენებისას მახტანგი, მართლაც, უეცრად დაეცა თავის ჯარით მტერს თავზე, ცხენდა-ცხენ მივიდა ძაბადს კარავთან, გადმოხტა ცხენიდან, შევარდა შიგ კარავში; იქ დაჰხედა ძაბადს შეილი ბარტამ „მოჰკლა და მოჰკვეთა თავი“, მაგრამ ამ დროს ერთმა სპარსთაგანმა ესროლა იმას ისარი, მოარტყა შიგ მკერდში და ისრის წვერმა ფილტვამდე მიაწია.

მომი გაგრძელდა შუადღემდე. მტერი დამარცხდა და საჩქაროდ უკან დაიწია; მაგრამ, როცა შეიტყო მახტანგი სასიკვდილოდ დაჭრილიაო, გათამამდა, დაბრუნდა უკან, გამოიარა აზამბურის მთა, მოვიდა მტკვრის პირას, დაიჭირა ქალაქი რუსთავი და ააოხრა. აქედგან შემოვიდა თბილისს. მერმე მიჰმართა მცხეთას, მაგრამ აქ დაჰხედნენ მას ერისთავნი; ნერსე, ღმიტრი

და ბიერითიანი. მსენი გაუმკლავდნენ იმას და გააბრუნეს უკან. მტერი გადავიდა შარსის მხარეს და შეება ბერძნებს.

ამის შემდეგ მახტანგი შეწუხდა. მისი ჭრილობა სასიკვდილო იყო. ღაიბარა ქათალიკოზი პეტრე, ერისთავები, თავისი უფროსი შვილი ღაჩი, ცოლი მლენე, ამისგან ნაყოლი ორი შვილი, ლეონ და მირდატი, და უთხრა ყველას:

— მე ვკვდები და თქვენ გთხოვთ იყენეთ ერთგულნი თქვენის სარწმუნოებისა და სამშობლო ქვეყნისა; გქონდეთ ერთობა, ძმობა და სიყვარული; მტერს ნუ დაჩაგვრინებთ თავსა; იქონიეთ მშვიდობა და ერთობა ბერძნებთან და მეფედ გყვანდეთ ჩემი უფროსი შვილი ღაჩი.“

მახტანგმა იმეფა 45 წელიწადი. მოკვდა 499 წელს. მართველებმა დიდად იგლოვეს სიკვდილი თავისი გმირი-მეფისა. დასაფლავეს დიდის დიდებით მცხეთის ეკლესიაში. მის სამარეს დაადეს ქვა საფლავისა და ზედ გამოხატეს „ხატი მისი, სწორი არაკისა მისისა.“

მკვდ. დიმ. ჯანაშვილი.

ჰაერის და მისი თვისებანი *).

თ ა გ ი VII.

წყლის მალა ასატანად საჭიროა მხოლოდ ზუმბის აწე-
დაწევა,—მაშინ თითონ ჰაერი აიტანს წყალს. აბა, იფიქრეთ,
სადამდის შეიძლება წყლის ატანა?

წყალი მალა ადის ჰაერის დაწოლისა გამო; მაშასადამე,
წყალი იქამდის აიწევს ტუმბოში, სანამ წყლის სიმძიმეს ან და-
წოლას ჰაერის დაწოლა აჯარბებს ან ეთანაბრება. ზამოცდილე-
ბა გვიჩვენებს, რომ ტუმბოს შემწეობით წყალი მხოლოდ 34
ფუტის სიმაღლეზედ ადის და იმას ზევით კი აღარ.

აქედამ ჩვენ შეგვიძლია ადვილად მივხედეთ, რომ 34 ფუ-
ტის წყლის ბოძსა და ჩვენს გარშემო მყოფს ჰაერს ერთი და იგი-
ვე დაწოლის ძალა ჰქონიათ. აქედამვე შეგვიძლიან ვიფიქროთ,
რომ, თუ წყალზედ მსუბუქი საღერელი სხეული ავიღეთ, ის
უფრო მალა აიტანება ტუმბოთი, ვიდრე თვითონ წყალი; და
თუ საღერელი სხეული წყალზედ მძიმეა, 34 ფუტსაც ვერ აღ-
წევს.

შველა ეს ნაამბობი და დასკვნანი თქვენ შეგეძლოთ თე-
თონვე შეგემოწმებინათ ცდათა შემწეობით, რომ საჭირო დი-
დრონი ჰურტლები გქონოდათ; მაგრამ, რადგან თქვენ ამ გვარ
ჰურტლებს ადვილად ვერ იზოვნით, ამიტომ, იმედი მაქვს დამე-
რწმუნებით ზემონათქვამის სინამდვილეში. ამასთან ისიც უნდა
გითხრათ, რომ ყველა ესენი მეცნიერებისაგან უკვე ნაცადნიც
არიან და განმარტებულნიც.

ადვილად და ნათლად გავგებისათვის იმისა, რომ მძიმე სა-
ღერელი სხეულნი უფრო ვერ ადიან მალა ტუმბოთი, ვიდრე
მსუბუქნი, წარმოიდგინეთ, თუ რა მოსდის სასწოროს ცალ
თეფშს მაშინ, როდესაც მეორეზედ საწონს სდებენ?

*) იხ. „ნობათ“-ს № V და VI.

პირველი თევზი აიწვეს, მეორე კი ძირს დაიწვეს. პირველ თევზს რომ წვრილ-წვრილად პატარ-პატარა საწონები დააწყო, თან-და-თან ძირს დაიწვეს და ბოლოს, როდესაც იმდონს დააწყობ, რამდონიც მეორეზედ აწყვიან, ორივე თევზები ერთ სიმაღლეზედ დადგება. ტუმბო ცოტათი სასწორს წააგავს: სასწორის პირველ თევზს ეთანაბრება წყლის ზედაპირი ტუმბოს გარეთ; მის საწონს ეთანაბრება ჰაერის დაწოლა ამ ზედაპირზედ; მეორე თევზს—წყლის ზედაპირი ტუმბოში და მის საწონეს—სიმაღლე იმ წყლისა, რომელიც ტუმბოში უკვე ავა. რამდონიც საღვრელი სხეული მძიმეა, იმდონად იგი დაბლა აიწვეს და ძლიერ ვერ ასცილდება ტუმბოს გარეთ მყოფს ზედაპირს; და აგრეთვე: რამდონიც საღვრელი სხეული მსუბუქი იქნება, იმდონად იგი მაღლა აიწვეს ტუმბოში.

ზინახავთ თუ არა ფუქსი ან საბერველი, რომლითაც უბერავენ და აჩაღებენ ცეცხლსა? (სურ. 18).

სურ. 18.

როდესაც საბერველს გასწვევენ, მაშინ იქ მყოფი ჰაერი უფრო ვრცელს ადგილს დაიჭერს, გათხელდება; ამიტომ მას დაწოლის ძალა დაუმცირდება; გარეთ

თა ჰაერის ძალა გადააქარბებს და ეს ჰაერი კიდევ შვეა მილიდამ საბერველში, რომლის გამოც უკანასკნელი გაივსება ჰაერით, ან უკეთ ესთქვათ, გაიბერება. როდესაც საბერველს დააწვებიან, შეკუმშავენ, მაშინ შიგნითა ჰაერიც შეიკუმშება, მოემატება დაწოლის ძალა და ღონიერად გამოვა საბერველიდამ.

მხლა თქვენ ადვილად მიხედებით, თუ რა მოსდის ჰაერს მაშინ, როდესაც ჩვენ იმითა ესუნთქავთ. უნდა იცოდეთ, რომ სუნთქვის დროს ჰაერი ჩადის ფილტვებში. ჯერ, სანამ ჰაერი ჩავა, ფილტვები გაიწვევენ, დიდ ადგილს დაიჭერენ; ამის გამო იქ მყოფი ჰაერიც გაიწვეს, გათხელდება, და, მაშასადამე, დაწოლის ძალაც შედარებით გარეთა ჰაერთან, საკმაოდ დაუმცირდება და ამ დროს გარეთა ჰაერი თავის თავად ჩავა ფილტვებში.

ჩვენ ის გვეგონია, ვითომ თვითონ ჩვენ შევიწიდავთ ხოლმე ჰაერს სუნთქვის დროს, მაგრამ ნამდვილად კი ესე არ არის: ჩვენ მხოლოდ ფილტვებს ვაგანიერებთ, ვაფართოვებთ და ჰაერი თავის თავად ჩადის. ამოსუნთქვის დროს კიდევ ფილტვებს ჩვენ ვკუმშავთ, ვავიწროებთ,—და იქ მყოფი ჰაერის ნაწილიც ამოდის.

იქნება თქვენ გიკვირდეთ კიდევ, თუ ასე დიდ ხანს რად ვბაასობ ჰაერის სიმძიმეზედ და მის დაწოლის ძალაზედ. იქნება ამბობდეთ: სიმძიმე ყოველს სხეულს აქვს, მაშასადამე, ჰაერსაც, როგორც ერთ სხეულთაგანს, უეჭველად ექნება სიმძიმეო. მართლაც, ერთის შეხედვით, ვითომ ეს გარემოება ადვილი მისახვედრია; მაგრამ ხალხმა და მათ შორის ზოგმა ძლიერ ჰკვიანმა და ღრმად მსწავლეულმაც დიდხნობამდის ეს არ იცოდნენ.

მე თქვენ მოკლედ გიანზობთ, როგორ გაიგეს, რომ ჰაერს აქვს სიმძიმე. აქედამ თქვენ შეიტყობთ, თუ რა ადვილათ შეიძლება შეცდომაში შესვლა რომელიმე მოვლენის გამოკვლევის და განმარტების დროს და რა ნაირად იბადება პირველი შეცდომის წყალობით მეორე და მესამე. აქედამვე შეიტყობთ, რა გვარის გაჭირვებით და სიძნელით მიაღწევდნენ ხოლმე ნამდვილს ახსნამდის; შეიტყობთ აგრეთვე, რომ ჰეშმარიტების გაგებისათვის ერთად-ერთი ღონისძიებაა—კაცმა ყოველი თავისი მსჯელობა, ყოველი თავისი დასკვნა შეამოწმოს ცდითა. რამდენათაც თქვენს მსჯელობას, აზრს ხშირად შეამოწმებთ, გაიხილავთ ცდით, იმდენად იგი მართალი და ჰეშმარიტი იქნება.

ჰოველი მსჯელობა და რწმუნება გარეგნობით, რაც გინდა მართალი სჩანდეს, თუ კი იგი ცდას არ ეთანხმება, უეჭველად ტყუილი იქნება და ამიტომ უნდა მიეტოვოს.

უწინდელ დროს ხალხი მაგრე რიგად ცდას არ ეწყობოდა; იმათ თავიანთი ლიტონი მსჯელობა უფრო მიანდათ, ვიდრე ცდათა შემწეობით გამოაშკარავებული ჰეშმარიტება და იმათი უმთავრესი შეტომადაც ამაში მდგომარეობდა. აბა, ეს არის მი-

ზეწი, რომ უწინდელმა ხალხმა, შედარებით, ძლიერ ცოტა რამ იცოდა. გარეშე-მორტყმულ ბუნებაზედ.

წყლის ტუმბო ძლიერ დიდი ხანია, რაც ხალხში ცნობილი იყო; მაგრამ ამასთან ის კი არ იცოდნენ, რომ იმათ იქ ჰაერი შეელოდათ. ტუმბოს მოქმედებას ისინი სრულიად სხვა ნაირად ჰხსნიდნენ.

მსწავლეული ხალხი და მასთან სხვებიც დარწმუნებულნი იყვნენ, რომ ბუნებას აქვს თავისი ჩვეულებები, სურვილი და შიში. ასე, მაგალ., ეგონათ, რომ ბუნებას ეშინიან სიცალიერიისა, უყვარს შეწყობილობა, შეხამება (ჰარმონია) და სხვ.

ამბობდნენ, მაგალ., რომ, როდესაც ტუმბოს ზუმბას ზევით ასწევენ, მაშინ ზუმბასა და წყალს შუა რჩება ცალიერი ადგილი და, რადგან ბუნებას სიცალიერიისა ეშინიან, ამიტომ ეს ადგილი მაშინათვე წყლით გაივსება ხოლმეო.

მისაც სჯერა, რომ ბუნებას მართლა ეშინია სიცალიერიისა, იმისათვის, რასაკვირველია, ზემომოყვანილი მსჯელობა ადვილი დასაჯერებელია. საკვირველიც არ არის, რომ ხალხი ამაში სრულიად დარწმუნებული იყო და ექვში არ შედიოდა, — ყველას ყური შეჩვეული ჰქონდა ამ გვარი განმარტებისათვის და მთელი რამდენიმე საუკუნე ჰემმარტებათაც მიაჩნდა.

წყლის ტუმბოს მოქმედების მართალი ახსნის და მასთან ჰაერის სიმძიმის აღმოჩენის მიზეზი იყო შემდეგი შემთხვევა. ეს იყო ორას ორმოცდაათი წლის წინედ ჩვენ დროიდან. მაღლივი, გამოჩენილმა იტალიელმა მეცნიერმა, შემთხვევით დაინახა წყლის ტუმბო შესანიშნავი სიგრიძისა.

ეს ტუმბო ზოგჯერ კარგად მოქმედებდა, ზოგჯერ კი სრულიადც არა.

ამ ტუმბოს წყალი ჰქონდა ამოჰქონდა. ბალილივი ათვალისა ტუმბოს მოქმედება და შენიშნა შემდეგი: სანამ წყალი ჰაერში მალა იდგა, ტუმბოც კარგად მოქმედებდა: წყალი მშვენიერად ამოჰქონდა ზევით; როდესაც კი წყალი ჰაერში ერთს შენიშნულს ადგილს ძირს ჩასცილდებოდა, მაშინათვე ტუმბოს

ველარ ამოჰქონდა. ბალილეის ეგონა ტუმბო მოშლილი იქნება და ეს არის მიზეზი; დაუძახა ოსტატს, მეხანიკოსს, რომელმაც გაშინჯა ტუმბო. მეხანიკოსმა გასინჯა და ბალილეის მოახსენა, რომ ტუმბოს არაფერი სჭირს-რა და წყლის ამოუსვლელობის მიზეზი ტუმბოს მოშლილობა კი არ არის კაში, მდგომარე წყალიო, რომელიც ამოღების დროს ძირს დაიწვეს ხოლმეო.

ამასთანავე მეხანიკოსმა დაუმატა კიდევ, რომ მე მაგ გვარი შემთხვევა ხშირად მინახავსო: შემინიშნავსო, რომ წყალი ტუმბოში აღის მხოლოდ ერთს წერტილამდის, რომლის ზევითაც რაც გინდა ღონისძიება იხმარო, ტუმბოს ველარ ააქვსო.

ბალილემ ამის შემდეგ ძლიერ ბევრი იფიქრა: სცდილობდა გაეგო ნამდვილი მიზეზი ამ გარემოებისა. ბოლოს, მაშინდელ დროის კვალობაზედ, მოაგვარა კიდევ ახსნა; მაგრამ ის ძველინდელი ცრურწმუნება, რომ ბუნებას ეშინია სიცალი ერისაო კი თავიდან ვერ აიცილნა. ნამდვილი ახსნა ამ მოვლენისა მხოლოდ მისმა მოწაფემ ტორიჩელლიმ დაგვიტოვა.

ტორიჩელლიმ თავისი სიცოცხლე ჩიზიკის შესწავლაში გაატარა. ნამეტნავად სწავლობდა ის სხვა-და-სხვა გვარ თვისებებს, რომელნიც საღვრელი სხეულების სიმძიმისგან წარმოსდგებოდა.

როდესაც შეიტყო ბალილეის და მეხანიკოსის ბაასი, ტორიჩელლიმ იფიქრა, იქნება ჰაერსა ჰქონდეს სიმძიმე და ამ სიმძიმესა ჰქონდეს რამე მნიშვნელობა ამ შემთხვევაშიო. მარტო ამ ფიქრით არ დაკმაყოფილდა ტორიჩელლი: მოინდომა თავისი ფიქრი სხვა-და-სხვა ცდებით შეემოწმებინა. საცდელად წყალი არ გამოდგა; შედარებით წყალი მსუბუქია, ამიტომ ტორიჩელლი ჰფიქრობდა, რომ ის ჰაერს ააქვს მაღლა. ტორიჩელლიმ გარდასწყვიტა, აელო ცდისათვის წყლის მაგივრად ვერცხლის წყალი (სინდიკი). ვერცხლის წყალი $13\frac{1}{2}$ -ჯერ უფრო მძიმეა წყალზედ; ამიტომ ტორიჩელლიმ წინათვე გამოიანგარიშა, რომ ვერცხლის წყალი ტუმბოში ჰაერმა $13\frac{1}{2}$ -ჯერ უფრო დაბლა უნდა აიტანოს, ვიდრე წყალიო, ე. ი. 34 ფუტზედ კი არა,

არამედ 30 ღუიშზედ, (თორმეტი ღუიში ერთი ფუტია). მაშასადამე, ვერცხლის წყლის ტუმბოსათვის საჭირო იყო მხოლოდ 34 ან 35 ღუიშის სიგრძე.

მარდა ამისა, ტორიჩელლი ამასაც ჰვიქრობდა: თუ კი წყლისა და სინდიკის ტუმბოში ასელის მიზეზი მართლა ჰაერის დაწოლა ან სიმძიმეა, მაშ ყოველ შემთხვევაში ისინი ერთ სმალღეზედ არ უნდა ავიდნენო: მალლა მთის წვერზედ ჰაერი უფრო ცოტაა, ვიდრე ძირს,—მაშასადამე, ძირს ჰაერს სიმძიმეც მეტი ექნება. ამიტომ ტორიჩელლიმ იფიქრა, უსათუოდ მთის წვერზედ ტუმბო უფრო მალლა ვერ აიტანს ვერცხლის წყალსაო.

სხე სჯიდა ტორიჩელლი. მაგრამ ტორიჩელლი არ ერწმუნებოდა ხოლმე თავის ლიტონს ფიქრს,—იმას უყვარდა ცდებით შეემარწმებინა ხოლმე თავის მსჯელობა.

ტორიჩელლის, სხვა-და-სხვა მიზეზებისა გამო, არ შეეძლო ეცადნა; ამიტომ გაუფიქრებია წერილი ერთს თავის ძმობილს, თავისავით მეცნიერს კაცს, პასკალს. ამ წერილში ტორიჩელლიმ დაწერილებით უამბო ყოველი თავისი ფიქრები, მისწერა ისიც თუ რა ცდებით შეიძლებოდა გამართლებულიყო მისი აზრები და თანაც სთხოვდა პასკალს ეცადნა კიდევ.

პასკალი გულ-მხურვალედ მოეპიდა ამ საქმეს. წაიყვანა თან ერთი მეგობართაგანი და ორნივენი ერთ მალალ მთისკენ გაემგზავრნენ. თითონ პასკალმა გასინჯა, სადამდის აღის ვერცხლის წყალი ტუმბოში მთის ძირას; მეგობარი კი აგზავნა მთის წვერზედ და იქ იმავე დროს იმასაც ესევე გაასინჯვინა.

ბოლოს ორთავემ შეადარეს თავიანთი დაკვირვებანი და აღმოჩნდა, რომ, მართლაც, ვერცხლის წყალი მალლა მთაზედ უფრო ნაკლებად ავიდა ტუმბოში, ვიდრე დაბლა, მთის ძირას.

ღიბნანს არ უჯერიდნენ პასკალს ამ გარემოებას თითონ მეცნიერებიც; ასე ძნელია კაცისათვის იმ აზრების გამოცვლა, რომლებსაც იგი შეჩვეულია. მაგრამ ბოლოსა-და-ბოლოს, როდესაც მან უფრო ბევრი სხვა ახალი ცდები გამოიგონა, მეცნიერებმაც ყველაფერი ირწმუნეს.

ამ გვარად ყველამ მიიღო ტორიჩელლის სწავლა იმაზედ, რომ ჰაერს ნამდვილად აქვს სიმძიმე და ეს სიმძიმე არის ნამდვილი მიზეზი იმისა, რომ ტუმბოში წყალი აღის.

მას შემდეგ ფიქრათაც კი აღარავის მოსვლია, რომ ვითომ ბუნებას სიცალიერის ემინოდეს და სხე.

კ ა მ ო ც ა ნ ე ბ ი

1. ორი—ორბის ოდენი, თავი—კაკლის ოდენი, შემოკრავს და დაიძახებს: მე ვარ ქვეყნის ოდენი.
2. მაგარი რამე მინახავს გათლილი, წმინდის ქვისანი, მის გარეშეშო ზღუდე აქვს ჭიჭისა ანუ ქვისანი; ბერსა უმაწვილად გარდაქცევს, ბრძანება არის ღვთისანი, ამას გერგინ გამოიფინებს, მექერე, ვერცა მისანი.
3. ზურგზედ ჭკივია გროშები, თუმხები, მილიონია, ფასად კი ბუკრად არა ღირს, ადვილი საშოვნელია.

მე-5 § 6 № № კვადრატების ახსნა.

1.

1	3	8	2	6
3	6	4	5	2
2	7	3	5	3
8	3	1	3	5
6	1	4	5	4

2.

მ	კ	ლ	ო	ს
	მ	ლ	ო	ს
		ლ	ო	ს
			ო	ს
				ს

არითმეტიკული გამოცანების ახსნა.

1.— $99\frac{9}{9}$ და $999\frac{9}{9}$. 2.— $\frac{9}{9}$, $\frac{99}{9}$ და $\frac{999}{9}$.

ახირებული კითხვების ახსნა.

- 1.—იმიტომ, რომ ყოველ დღეს დამე მოსდევს. 2.—თებერვალში, რადგან ამ თვეს 28 დღე შეადგენს. 3.—დასკულდება.

რედაქტორი-გამომცემელი ა. ს. ლულაძე.